

Judikatūras krājums

ĢENERĀLADVOKĀTA MIHALA BOBEKA
[MICHAL BOBEK] SECINĀJUMI,
sniegti 2019. gada 30. aprīlī¹

Lieta C-620/17

Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe
pret
Fővárosi Törvényszék

(*Székesfehérvári Törvényszék* (Sékešfehervāras tiesa, Ungārija) lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu)

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Publiskais iepirkums – Pārskatīšanas procedūras – Prejudiciālu nolēmumu saistošs spēks – Dalībvalsts procesuālā autonomija – Lūgums par lietas atkārtotu izskatīšanu – Līdzvērtība un efektivitāte – Dalībvalsts atbildība par Savienības tiesību pārkāpumiem, kuri izriet no valsts tiesu nolēmumiem – Nevēršanās Tiesā saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu

I. Ievads

1. Šī lieta ir vēl viena daļa no diezgan sarežģītas procesuālās sāgas, un pašlaik tiek izskatīta tās trešā sērija. Pieļaujot ievērojamu vienkāršošanas pakāpi, [jāatzīmē, ka] *pirmajā* sērijā tika izskatīti sākotnējie valsts nolēmumi, kas ir pieņemti pēc būtības. Minētās sērijas (vai tiesvedības stadijas) ietvaros valsts apelācijas tiesa, kura izskatīja lietu, proti, *Fővárosi Ítéltábla* (Galvaspilsētas Budapeštas apgabala apelācijas tiesa, Ungārija), lūdza Tiesu sniegt norādījumus². Sakarā ar iebildumiem pret to, kā valsts tiesas esot (nepareizi) piemērojušas šos norādījumus tiesvedībā pēc būtības, *otrajā* valsts tiesvedības stadijā tika izskatīts *Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe* (turpmāk tekstā – “*Hochtief Hungary*”) lūgums par lietas atkārtotu izskatīšanu.

2. Šis lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu tika iesniegts *trešajā* valsts tiesvedības stadijā attiecībā uz *Hochtief Hungary* celto prasību par kaitējuma atlīdzību, atsaucoties uz diviem pamatiem. Pirmkārt, *Hochtief Hungary* ieskatā, *Fővárosi Törvényszék* (Galvaspilsētas Budapeštas tiesa, Ungārija), rīkojoties kā apelācijas tiesai saistībā ar lūgumu par lietas atkārtotu izskatīšanu otrajā stadijā, vajadzēja atļaut lietas atkārtotu izskatīšanu, lai ņemtu vērā Tiesas prejudiciālo nolēmumu, kas tika sniegts iepriekš tajā pašā lietā. Otrkārt, tai bija jāiesniedz Tiesai vēl viens lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu, lai Tiesa varētu noteikt, vai, ņemot vērā lietas apstākļus, Savienības tiesībās ir prasīta lietas atkārtota izskatīšana.

¹ Oriģinālvaloda – angļu.

² Spriedums, 2012. gada 18. oktobris, *Édukóvízig un Hochtief Construction* (C-218/11, EU:C:2012:643).

3. Šis ir konteksts, kurā Tiesa tiek lūgta izvērtēt būtībā trīs jautājumu kopumus: pirmkārt, kādas sekas saskaņā ar Savienības tiesībām izriet no tā, ka valsts tiesas, kas izskata lietu pēc būtības, iespējams, ir nepareizi piemērojušas Tiesas prejudiciālo nolēmumu dažādu procesuālu ierobežojumu piemērošanas dēļ; otrkārt, vai Savienības tiesības nosaka, ka tāds ārkārtējs tiesību aizsardzības līdzeklis kā lietas atkārtota izskatīšana, ko piedāvā valsts tiesības konkrētos gadījumos, būtu attiecināms arī uz iespējamiem Savienības tiesību pārkāpumiem tādā situācijā kā pamatlietā, un treškārt, vairāki elementi, kas attiecas uz nosacījumiem dalībvalsts atbildībai.

II. Atbilstošās tiesību normas

A. Savienības tiesības

4. Direktīvas 89/665/EEK par to normatīvo un administratīvo aktu koordinēšanu, kuri attiecas uz izskatīšanas procedūru piemērošanu, piešķirot piegādes un uzņēmuma līgumus valsts vajadzībām³, 1. pantā ir noteikts, ka dalībvalstis veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka līgumslēdzēju iestāžu lēmumus varētu efektīvi izskatīt un ka izskatīšanas procedūras būtu pieejamas katrai tādai personai, kura ir vai ir bijusi ieinteresēta iegūt tiesības noslēgt konkrētu piegādes vai uzņēmuma līgumu valsts vajadzībām un kurai ir nodarīts kaitējums vai ir iespējams, ka tiks nodarīts kaitējums varbūtēja pārkāpuma dēļ.

5. Direktīvas 92/13/EEK, ar ko koordinē normatīvos un administratīvos aktus par to, kā piemēro Kopienas noteikumus par līgumu piešķiršanas procedūrām, ko piemēro subjekti, kuri darbojas ūdensapgādes, enerģētikas, transporta un telekomunikāciju nozarē⁴, 2. panta 1. punktā ir noteikts, ka dalībvalstis nodrošina pilnvarojumu, kas ļauj vai nu veikt pagaidu pasākumus attiecībā uz līguma piešķiršanas procedūru vai jebkura lēmuma īstenošanu, ko pieņēmis līgumslēdzējs subjekts, un atcelt nelikumīgi pieņemtus lēmumus, kuri attiecas uz konkrēto līguma piešķiršanas procedūru, vai arī veikt cita veida pasākumus, lai labotu visus konstatētos pārkāpumus un novērstu kaitējumu attiecīgām interesēm. Dalībvalstīm ir arī jānodrošina pilnvarojums, lai atlīdzinātu zaudējumus personām, kam pārkāpuma dēļ nodarīts kaitējums.

B. Ungārijas tiesības

6. *Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény* (2013. gada Likums Nr. V par civill kodeksu, turpmāk tekstā – “Civill kodekss”) 6:548. panta 1. punktā un 6:549. panta 1. punktā zem kopīgā virsraksta “Atbildība par valsts iestāžu rīcību” ir noteikts:

“6:548. pants [Atbildība par administratīvo iestāžu rīcību]: (1) Atbildība par kaitējumu, kas radies administratīvās jurisdikcijas ietvaros, iestājas tikai tad, ja kaitējums izriet no darbībām vai bezdarbības valsts varas īstenošanā un ja kaitējumu nevar samazināt, piemērojot parastos kaitējuma novēršanas līdzekļus vai veicot administratīvas darbības.

[..]

“6:549. pants [Atbildība par tiesu, prokuroru, notāru un tiesu izpildītāju rīcību]: (1) Normas par atbildību sakarā ar kaitējumu, kas radies administratīvās jurisdikcijas ietvaros, ir jāpiemēro *mutatis mutandis* attiecībā uz atbildību par tiesu un prokuroru rīcību [..]. Prasību var iesniegt tikai tad, kad parastie līdzekļi ir izsmelti.

3 Padomes Direktīva (1989. gada 21. decembris) (OV 1989, L 395, 33. lpp.; turpmāk tekstā – “Direktīva 89/665”).

4 Padomes Direktīva (1992. gada 25. februāris) (OV 1992, L 76, 14. lpp.) (turpmāk tekstā – “Direktīva 92/13”).

[..]”

7. *Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény* (1952. gada Likums Nr. III par civilprocesa kodeksu, turpmāk tekstā – “Civilprocesa kodekss”) 260. panta 1. punkta a) apakšpunkts un 2. punkts ir izteikti šādi:

“(1) Lūgumu par lietas atkārtotu izskatīšanu var iesniegt pret galīgo spriedumu, ja:

- a) lietas dalībnieks iesniedz jebkādu faktu vai pierādījumu vai jebkādu galīgu tiesas vai administratīvo nolēmumu, kuru tiesa nav ņēmusi vērā iepriekšējā tiesvedībā ar nosacījumu, ka tas būtu nācis viņam par labu, ja sākotnēji būtu ņemts vērā;

[..]

(2) Saskaņā ar iepriekš minētā 1. punkta a) apakšpunktu ikviens lietas dalībnieks var iesniegt lūgumu par lietas atkārtotu izskatīšanu tikai tad, ja viņš ne savas vainas dēļ nav varējis tajā minētos faktus, pierādījumus vai nolēmumu iesniegt iepriekšējās tiesvedības gaitā.”

8. Civilprocesa kodeksa 361. panta a) punktā ir noteikts:

“*Kúria* (Augstākā tiesa, Ungārija) nolēmuma pieņemšana konstitucionālo sūdzību gadījumā:

- a) ja ar *Alkotmánybíróság* (Konstitucionālā tiesa, Ungārija) nolēmumu tiek atceltas materiālās tiesības vai normas un lieta ir izskatīta tikai prasības tiesvedībā (vai ārpus tiesas procedūrā), prasītāju informē par viņa tiesībām 30 dienu laikā iesniegt lūgumu par lietas atkārtotu izskatīšanu kompetentajai pirmās instances tiesai.”

III. Fakti, tiesvedība un prejudiciālie jautājumi

9. 2006. gada 25. jūlijā *Észak-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság* (Ziemeļu Aizdonavas Vides aizsardzības un ūdens apsaimniekošanas direkcija, turpmāk tekstā – “līgumslēdzēja iestāde”) *Eiropas Savienības Oficiālajā Vēstnesī* izsludināja uzaicinājumu izteikt ieinteresētību⁵ attiecībā uz būvdarbu publiskā iepirkuma līgumu par transporta infrastruktūras izveidi Ģēras-Ģeni [*Győr-Gönyű*] valsts tirdzniecības ostas intermodālo pārvadājumu centrā. Uzaicinājumā izteikt ieinteresētību bija ietverti vairāki nosacījumi dalībai iepirkuma procedūrā. Konkrēti uzaicinājuma izteikt ieinteresētību III.2.2. punktā bija noteikts kritērijs par ekonomiskajām un finanšu spējām (turpmāk tekstā – “ekonomiskā prasība”). Saskaņā ar šo prasību kandidātu bilances vienādojums drīkstēja būt negatīvs ne vairāk kā vienā no pēdējiem trim noslēgtajiem finanšu gadiem.

10. *Hochtief Hungary* ir Vācijas būvuzņēmuma *Hochtief Solutions AG*, kas savukārt ir mātes uzņēmuma *Hochtief AG* meitasuzņēmums, Ungārijas filiāle. *Hochtief Hungary* nepiedalījās iepirkuma procedūrā. Ar 2006. gada 14. augusta lēmumu līgumslēdzēja iestāde paziņoja, ka tikai viens kandidāts, *Hungarian Port 2006 Konzorcium*, atbilst visiem kvalifikācijas kritērijiem, līdz ar to tikai šis kandidāts tiek aicināts iesniegt piedāvājumu.

11. 2006. gada 9. augustā *Hochtief Hungary* apstrīdēja uzaicinājumā izteikt ieinteresētību ietvertās ekonomiskās prasības likumību *Közbeszerzési Döntőbizottság* (Publisko iepirkumu arbitražas komisija, Ungārija; turpmāk tekstā – “Arbitražas komisija”), norādot, ka ekonomiskā prasība ir diskriminējoša un nepiemērota, lai pamatotu kandidātu finanšu spējas. *Hochtief Hungary* arī lūdza atcelt uzaicinājumu izteikt ieinteresētību un izdot rīkojumu par jaunas iepirkumu procedūras organizēšanu.

5 Sērija S, Nr. 139–149325.

12. Arbitrāžas komisijas 2006. gada 25. septembra lēmumā ir pausts uzskats, ka ekonomiskā prasība ir atbilstīga, lai noteiktu kandidātu ekonomiskās un finanšu spējas. Tomēr ar to pašu lēmumu Arbitrāžas komisija piemēroja līgumslēdzējai iestādei naudas sodu 8 000 000 Ungārijas forintu (HUF) apmērā par citu valsts tiesību aktu normu par publiskajiem iepirkumiem pārkāpšanu.

13. 2006. gada 2. oktobrī *Hochtief Hungary* vērsās *Fővárosi Bíróság* (Budapeštas apgabaltiesa, Ungārija) ar lūgumu pārbaudīt tiesā Arbitrāžas komisijas lēmumu attiecībā uz komisijas konstatējumiem par finanšu spējām. *Hochtief Hungary* apgalvoja, ka ekonomiskā prasība neesot piemērota, lai pamatotu uzņēmuma finanšu spējas.

14. Ar 2010. gada 17. marta spriedumu *Fővárosi Bíróság* (Budapeštas apgabaltiesa) noraidīja *Hochtief Hungary* lūgumu par pārbaudi tiesā. Kaut arī tā norādīja, ka *Hochtief Hungary* savā sākotnējā sūdzībā Arbitrāžas komisijai apgalvoja, ka neto vērtība neesot piemērota finanšu spēju pamatošanai, *Fővárosi Bíróság* (Budapeštas apgabaltiesa) tomēr konstatēja, ka ekonomiskā prasība ir piemērots kritērijs, lai sniegtu informāciju par kandidātu finanšu spējām.

15. Pret šo pirmās instances spriedumu *Hochtief Hungary* iesniedza apelācijas sūdzību *Fővárosi Ítéltábla* (Galvaspilsētas Budapeštas apgabala apelācijas tiesa). Minētā tiesa apturēja tiesvedību un lūdza Tiesu sniegt prejudiciālu nolēmumu.

16. 2012. gada 18. oktobra spriedumā Tiesa atzina, ka “līgumslēdzēja iestāde ir tiesīga prasīt minimālo ekonomisko un finanšu iespēju līmeni ar atsauci uz vienu vai vairākiem konkrētiem bilances rādītājiem, ciktāl šie rādītāji ir objektīvi piemēroti saimnieciskās darbības subjekta iespēju noskaidrošanai, un ka tādējādi noteiktajam sliekšnim ir jāatbilst attiecīgā līguma nozīmīgumam, esot par objektīvu pierādījumu pietiekamam ekonomiskam un finanšu pamatam, kas ļauj izpildīt šo līgumu, tomēr nepārsniedzot to, kas ir saprātīgi nepieciešams šī mērķa sasniegšanai. Prasību par minimālo ekonomisko un finanšu iespēju līmeni principā nevar noraidīt tikai tā iemesla dēļ, ka šis līmenis attiecas uz bilances rādītāju, attiecībā uz kuru var pastāvēt atšķirības starp dažādiem dalībvalstu tiesību aktiem”⁶.

17. Ar 2013. gada 18. jūnija galīgo spriedumu lietā *Fővárosi Törvényszék* (Galvaspilsētas Budapeštas tiesa) secināja, ka, ņemot vērā Tiesas prejudiciālo nolēmumu, ekonomiskā prasība nav nesaderīga ar Savienības tiesībām. *Fővárosi Törvényszék* (Galvaspilsētas Budapeštas tiesa) turklāt norādīja, ka ekonomiskās prasības nepieciešamība un samērīgums ir pienācīgi izvērtēti Arbitrāžas komisijā, kā arī pirmās instances spriedumā.

18. 2013. gada 13. septembrī *Hochtief Hungary* iesniedza kasācijas sūdzību *Kúria* (Augstākā tiesa) par otrās instances tiesas spriedumu. Tā apgalvoja, ka *Fővárosi Törvényszék* (Galvaspilsētas Budapeštas tiesa) nav izskatījusi ekonomiskās prasības objektīvo piemērotību. Šajā ziņā *Hochtief Hungary* lūdza *Kúria* (Augstākā tiesa) iesniegt lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu attiecībā uz jautājumu par to, vai *Fővárosi Törvényszék* (Galvaspilsētas Budapeštas tiesa) bija tiesības neizskatīt kvalifikācijas kritērija objektīvo piemērotību, neiesniedzot jaunu lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu.

19. Ar 2014. gada 19. marta spriedumu *Kúria* (Augstākā tiesa) noraidīja kasācijas sūdzību, pamatojoties uz to, ka sūdzība par ekonomisko prasību nebija iesniegta termiņā, jo *Hochtief Hungary* nebija izvirzījusi šo jautājumu savā sākotnējā sūdzībā Arbitrāžas komisijai, bet tikai savos vēlākajos apsvērumos. Vienīgais jautājums, kuru *Hochtief Hungary* esot izvirzījusi termiņā saistībā ar apstrīdēto prasību, attiecas uz tās diskriminējošo raksturu, tāpēc esot jānovērtē tikai šis aspekts.

⁶ Spriedums, 2012. gada 18. oktobris, *Édukóvízig un Hochtief Construction* (C-218/11, EU:C:2012:643, 32. punkts).

20. Vēlāk *Hochtief Hungary* iesniedza konstitucionālo sūdzību *Alkotmánybíróság* (Konstitucionālā tiesa), kā arī lūgumu par lietas atkārtotu izskatīšanu *Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság* (Galvaspilsētas Budapeštas Administratīvo un darba lietu tiesa, Ungārija).

21. Pirmkārt, konstitucionālās sūdzības ietvaros *Hochtief Hungary* apgalvoja, ka ir pārkāptas tās tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu un efektīvu tiesību aizsardzību. Tā argumentēja, ka *Kúria* (Augstākā tiesa) bija jāuzdod Tiesai papildu jautājumi. 2015. gada 9. februārī *Alkotmánybíróság* (Konstitucionālā tiesa) atzina konstitucionālo sūdzību par nepieņemamu. Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību, uz kuru atsaucas *Hochtief Hungary*, negarantējot tiesības uz konkrētu lēmumu, un *Kúria* (Augstākā tiesa) esot tā, kurai bija jālemj, vai ir nepieciešams lūgt sniegt prejudiciālu nolēmumu.

22. Otrkārt, attiecībā uz lūgumu par lietas atkārtotu izskatīšanu *Hochtief Hungary* apstrīdēja to, ka neesot pilnībā apsvērta ekonomiskās prasības piemērotība, un lūdza no jauna pārskatīt tiesvedību kopumā, atcelt visus iepriekšējos spriedumus un pieņemt jaunu nolēmumu. Tā arī lūdza *Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság* (Galvaspilsētas Budapeštas Administratīvo un darba lietu tiesa) lūgt jaunu prejudiciālu nolēmumu par to, vai prejudiciālu nolēmumu var ignorēt, atkārtoti nevērsoties Tiesā.

23. Ar 2015. gada 8. maija rīkojumu *Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság* (Galvaspilsētas Budapeštas Administratīvo un darba lietu tiesa) atzina lūgumu par lietas atkārtotu izskatīšanu par nepieņemamu, neizvērtējot nepieciešamību iesniegt Tiesai lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu. Tā norādīja, ka apstākļi, uz kuriem *Hochtief Hungary* atsaucas savā lūgumā par lietas atkārtotu izskatīšanu, nav jauni. Tiesas pamatlietā jau zināja par tiem un tos novērtēja. Lūdzot atkārtoti izskatīt lietu, *Hochtief Hungary* prasīja pārskatīt *Kúria* (Augstākā tiesa) juridisko viedokli, kas bija jautājums par tiesību piemērošanu, nevis par faktiem. Lietas atkārtota izskatīšana neesot paredzēta tam, lai labotu kļūdas, kas, iespējams, ir pieļautas tiesību piemērošanā.

24. Pēc tam *Hochtief Hungary* iesniedza apelācijas sūdzību par *Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság* (Galvaspilsētas Budapeštas Administratīvo un darba lietu tiesa) rīkojumu par nepieņemamību *Fővárosi Törvényszék* (Galvaspilsētas Budapeštas tiesa), kas ir atbildētāja šajā lietā. Ar 2015. gada 18. novembra rīkojumu pēdējā minētā atbalstīja pirmās instances nolēmumu. Tā apstiprināja, ka tāds ārkārtējs tiesību aizsardzības līdzeklis, kā lietas atkārtota izskatīšana, ir vērstas uz faktisko kļūdu labošanu, nevis uz to, lai labotu kļūdas, kas ir pieļautas tiesību piemērošanā. Attiecīgie fakti nemainījās visā tiesvedības ķēdes garumā, un tie tika izvērtēti katrā posmā.

25. Galu galā *Hochtief Hungary* cēla prasību par zaudējumu atlīdzību iesniedzējtiesā, *Székesfehérvári Törvényszék* (Sēkesfehērvāras tiesa, Ungārija), saistībā ar kaitējumu, kuru esot nodarījis lēmums, ko pieņēma *Fővárosi Törvényszék* (Galvaspilsētas Budapeštas tiesa), rīkojoties kā apelācijas tiesa attiecībā uz lūgumu par lietas atkārtotu izskatīšanu. *Hochtief Hungary* apgalvoja, ka lūguma par lietas atkārtotu izskatīšanu atzišana par nepieņemamu bija pretrunā gan valsts, gan Savienības tiesībām, un ir jāatlīdzina zaudējumi tiesāšanās izdevumu formā, kuri varēja tikt atlīdzināti, ja būtu atļauta lietas atkārtota izskatīšana un ja attiecībā uz *Hochtief Hungary* būtu galu galā pieņemts labvēlīgs spriedums.

26. Šādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos *Székesfehérvári Törvényszék* (Sēkesfehērvāras tiesa) nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

“1) Vai Savienības tiesību normas un pamatprincipi (konkrēti, LES 4. panta 3. punkts un vienveidīgas interpretācijas prasība), kā tos interpretējusi Eiropas Savienības Tiesa, it īpaši spriedumā *Köbler*, ir jāinterpretē tādējādi, ka tās dalībvalsts tiesas, kura pēdējā instancē pasludina spriedumu, ar ko ir pārkāptas Savienības tiesības, atbildības iestāšanās var pamatot tikai ar valsts tiesībām vai arī valsts tiesībās noteiktajiem kritērijiem? Ja atbilde ir noliedzoša – vai Savienības tiesību normas un pamatprincipi, it īpaši [Tiesas] spriedumā *Köbler* noteiktie trīs kritēriji, lai konstatētu “valsts”

atbildību, ir jāinterpretē tādējādi, ka tas, vai ir izpildīti nosacījumi, lai iestātos dalībvalsts atbildība par minētās valsts tiesu pieļautu Savienības tiesību pārkāpumu, ir jāvērtē, pamatojoties uz valsts tiesībām?

- 2) Vai Savienības tiesību normas un pamatprincipi (konkrēti, LES 4. panta 3. punkts un efektīvas tiesību aizsardzības tiesā prasība), it īpaši [Tiesas] spriedumi par dalībvalsts atbildību, kas tostarp pasludināti lietās *Francovich*, *Brasserie du pêcheur* un *Köbler*, ir jāinterpretē tādējādi, ka gadījumā, ja spriedumi, kurus dalībvalsts tiesas, kas lemj pēdējā instancē, pasludina, pārkāpjot Savienības tiesības, iegūst res judicata spēku, ir izslēgta dalībvalsts atbildības atzīšana par nodarītajiem zaudējumiem?
- 3) Vai atbilstoši [Direktīvai 89/665], kas grozīta ar Direktīvu 2007/66/EK⁷, un [Direktīvai 92/13] Savienības tiesību izpratnē ir nozīme pārskatīšanas procedūrai publiskā iepirkuma jomā saistībā ar publiskā iepirkuma līgumiem, kuru vērtība pārsniedz Kopienu noteikto sliekšni, un administratīvā lēmuma pārbaudei tiesā minētajā procedūrā? Ja atbilde ir apstiprinoša – vai ir nozīme Savienības tiesībām un [Tiesas] judikatūrai (tostarp spriedumiem *Kühne & Heitz*, *Kapferer* un it īpaši *Impresa Pizzarotti*) attiecībā uz nepieciešamību pieļaut lietas atkārtotu izskatīšanu kā ārkārtas tiesību aizsardzības līdzekli, kas valsts tiesībās ir paredzēts saistībā ar tāda administratīvā lēmuma pārbaudi tiesā, kurš pieņemts minētajā pārskatīšanas procedūrā publiskā iepirkuma jomā?
- 4) Vai direktīvas par pārskatīšanas procedūrām publiskā iepirkuma jomā (proti, [Direktīva 89/665], kas grozīta ar [Direktīvu 2007/66], un [Direktīva 92/13]) ir jāinterpretē tādējādi, ka ar tām ir saderīgs tāds valsts tiesiskais regulējums, saskaņā ar kuru valsts tiesas, kas izskata pamatlietu, var neņemt vērā apstākli, kurš ir jāpārbauda saskaņā ar [Tiesas] spriedumu, kas pasludināts prejudiciālā nolēmuma tiesvedībā saistībā ar pārskatīšanas procedūru publiskā iepirkuma jomā, turklāt šo apstākli neņem vērā arī valsts tiesas, kuras lemj tiesvedībā, kas uzsākta saistībā ar lūgumu par lietas atkārtotu izskatīšanu, kurš ir iesniegts par pamatlietā pieņemto nolēmumu?
- 5) Vai [Direktīva 89/665], it īpaši tās 1. panta 1. un 3. punkts, un [Direktīva 92/13], it īpaši tās 1. un 2. pants – it sevišķi, ņemot vērā spriedumus *Willy Kempter*, *Pannon GSM* un *VB Pénzügyi Lízing*, kā arī *Kühne & Heitz*, *Kapferer* un *Impresa Pizzarotti* –, ir jāinterpretē tādējādi, ka ar minētajām direktīvām, efektīvas tiesību aizsardzības tiesā prasību un līdzvērtības un efektivitātes principiem ir saderīgs tāds valsts tiesiskais regulējums vai tā piemērošana, saskaņā ar kuru tiesa, kas izskata lietu, neraugoties uz to, ka [Tiesas] spriedumā, kas pasludināts prejudiciālā nolēmuma tiesvedībā pirms nolēmuma otrajā instancē pieņemšanas, ir noteikta atbilstīga Savienības tiesību interpretācija, to noraida termiņa nokavējuma dēļ un vēlāk tiesa, kas izskata lūgumu par lietas atkārtotu izskatīšanu, atzīst šo lūgumu par nepieņemamu?
- 6) Ja saskaņā ar valsts tiesībām atkārtota lietas izskatīšana ir jāpieļauj, lai, pamatojoties uz jaunu Konstitucionālās tiesas nolēmumu, atjaunotu atbilstību Konstitūcijai, vai nebūtu jāpieļauj atkārtota lietas izskatīšana saskaņā ar līdzvērtības principu un spriedumā *Transportes Urbanos* noteikto principu gadījumā, ja pamattiesvedībā nebija iespējams ņemt vērā [Tiesas] spriedumu valsts tiesībās paredzēto noteikumu par procesuālajiem termiņiem dēļ?
- 7) Vai [Direktīva 89/665], it īpaši tās 1. panta 1. un 3. punkts, un [Direktīva 92/13], it īpaši tās 1. un 2. pants, ņemot vērā [Tiesas] spriedumu *Willy Kempter*, C-2/06, EU:C:2008:78, saskaņā ar kuru privātpersonai nav īpaši jāatsaucas uz Tiesas judikatūru, ir jāinterpretē tādējādi, ka pārskatīšanas procedūras publiskā iepirkuma jomā, kuras reglamentē minētās direktīvas, var tikt ierosinātas tikai, pamatojoties uz pārskatīšanas pieprasījumu, kurā minētais pārkāpums publiskā iepirkuma jomā ir skaidri aprakstīts un turklāt skaidri norādīta pārkāptā tiesību norma par publisko

⁷ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (2007. gada 11. decembris), ar ko groza Padomes Direktīvas 89/665 un 92/13.

iepirkumu – konkrēts pants un punkts – proti, pārskatīšanas procedūrā publiskā iepirkuma jomā var pārbaudīt tikai tos pārkāpumus, kurus pieprasījuma iesniedzējs ir norādījis saistībā ar publiskā iepirkuma jomā pārkāpto tiesību normu – konkrētu pantu un punktu –, savukārt jebkurā citā administratīvā un civiltiesiskā procedūrā pietiek ar to, ka privātpersona min faktus un sniedz tiem pierādījumus un kompetentā iestāde vai tiesa pieņem nolēmumu saskaņā ar to saturu?

- 8) Vai spriedumos *Köbler* un *Traghetti* paredzētais nosacījums par pietiekami būtisku pārkāpumu ir jāinterpretē tādējādi, ka pārkāpums nav izdarīts, ja tiesa, kas pēdējā instancē pieņem nolēmumu, pilnībā neievērojot ļoti rūpīgi izstrādāto [Tiesas] pastāvīgo judikatūru – tostarp balstoties uz atšķirīgiem juridiskiem atzinumiem –, noraida privātpersonas lūgumu uzdot jautājumu prejudiciāla nolēmuma sniegšanai saistībā ar nepieciešamību atļaut lietas atkārtotu izskatīšanu, sniedzot absurdu pamatojumu, ka Savienības tiesiskajā regulējumā – šajā gadījumā konkrēti [Direktīvās 89/665 un 92/13] – nav tiesību normu, kas reglamentē lietas atkārtotu izskatīšanu, lai arī tai tika ļoti precīzi norādīta atbilstošā [Tiesas] judikatūra, tostarp arī spriedums *Impresa Pizzarotti*, kurā tieši ir nopriests, ka ir jāveic atkārtota lietas izskatīšana saistībā ar publiskā iepirkuma procedūru? Ņemot vērā [Tiesas] spriedumu *CILFIT*, C-283/81, EU:C:1982:335, cik plašs pamatojums ir jāsniedz valsts tiesai, kura neatļauj veikt lietas atkārtotu izskatīšanu, neievērojot juridisko interpretāciju, ko Tiesa ir noteikusi kā saistošu?
- 9) Vai LES 19. pantā un 4. panta 3. punktā noteiktie efektīvas tiesību aizsardzības tiesā un līdzvērtības principi, ar LESD 49. pantu nostiprinātā brīvība veikt uzņēmējdarbību un pakalpojumu sniegšanas brīvība un Padomes Direktīva 93/37/EEK (1993. gada 14. jūnijs) par to, kā koordinēt būvdarbu valsts līgumu piešķiršanas procedūras, kā arī [Direktīvās 89/665, 92/13 un 2007/66] ir jāinterpretē tādējādi, ka tiem nav pretrunā tas, ka kompetentās iestādes un tiesas, acīmredzami neievērojot piemērojamās Savienības tiesības, vienu pēc otras noraida prasītāja celtās prasības par iespējas liegšanu piedalīties publiskā iepirkuma procedūrā, saistībā ar kurām attiecīgā gadījumā ir jāsaņem daudzi dokumenti ar būtisku laika un naudas līdzekļu ieguldījumu vai jāpiedalās tiesas sēdēs, un, lai arī skaidrs, ka teorētiski pastāv iespēja atzīt atbildību par zaudējumiem, kuri nodarīti tiesvedības funkciju pildīšanas dēļ, attiecīgajā tiesiskajā regulējumā prasītājam ir liegta iespēja lūgt tiesai atlīdzināt zaudējumus, kas tam ir nodarīti, veicot prettiesiskus pasākumus?
- 10) Vai spriedumos *Köbler*, *Traghetti* un *Saint Giorgio* noteiktie principi ir jāinterpretē tādējādi, ka nevar atlīdzināt zaudējumus, kuri radušies tāpēc, ka dalībvalsts tiesa, kas pēdējā instancē izskata lietu, neievērojot Tiesas pastāvīgo judikatūru, nav pieļāvusi lietas atkārtotu izskatīšanu, kuru ir lūgusi privātpersona noteiktajā laikā un kuras ietvaros tai būtu bijusi iespēja lūgt atlīdzināt tai radušos izdevumus?"

27. Rakstveida apsvērumus iesniedza *Hochtief Hungary, Fővárosi Törvényszék* (Galvaspilsētas Budapeštas tiesa), Grieķijas, Ungārijas un Polijas valdības un Eiropas Komisija. Izņemot Grieķijas un Polijas valdības, tās visas sniedza mutvārdu apsvērumus tiesas sēdē, kas notika 2018. gada 21. novembrī.

IV. Vērtējums

28. Šie secinājumi ir strukturēti šādi. Sākumā sniegšu vairākus nepieciešamos precizējumus (A). Pēc tam secīgi izskatīšu trīs problēmjautājumu kopumus, kas ietverti iesniedzējtiesas desmit uzdotajos jautājumos: *pirmkārt*, par to, kāds ir apjoms valstu tiesu pienākumam īstenot prejudiciālus nolēmumus, jo īpaši saistībā ar dažādām procesuālajām normām, kuru piemērošana var kavēt šo prejudiciālo nolēmumu pilnīgu īstenošanu dažādos tiesvedības posmos valstu tiesās (B); *otrkārt*, vai tādā gadījumā kā, piemēram, izskatāmajā lietā, (ne)pastāv tiesības uz lietas atkārtotu izskatīšanu

saskaņā ar Savienības tiesībām, kad iepriekš taisīts Tiesas spriedums saistībā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu tajā pašā tiesvedībā, iespējams, nav ticis pareizi izpildīts valsts tiesās, kuras izskata lietu pēc būtības (C); *treškārt*, vairāki elementi sakarā ar dalībvalsts atbildību par valsts tiesu iespējamiem pārkāpumiem Savienības tiesību pareizā piemērošanā (D).

A. Ievada piezīmes

1. Iesniedzējtiesas uzdoto jautājumu pieņemamība

29. Atbildētāja uzskata, ka iesniedzējtiesas uzdotie jautājumi nav pieņemami. Lūgumā sniegt prejudiciālu nolēmumu nav norādīti iemesli, kāpēc šajā lietā ir nepieciešama Savienības tiesību interpretācija. Tāpat arī tajā nav minēta saikne starp atbilstīgajām Savienības tiesību normām un attiecīgo valsts tiesisko regulējumu.

30. Saskaņā ar pastāvīgo judikatūru uz jautājumiem par Savienības tiesību interpretāciju, ko valsts tiesa uzdevusi pašas noteiktajos tiesiskā regulējuma un faktisko apstākļu ietvaros, kuru precizitāte Tiesai nav jāpārbauda, attiecas atbilstības pieņēmums. Līdz ar to, ja uzdotie jautājumi ir par Savienības tiesību normas interpretāciju, Tiesai principā ir pienākums pieņemt nolēmumu⁸. To darot, Tiesai ir jāsniedz valsts tiesai noderīga atbilde, kas tai ļautu izspriest konkrēto lietu⁹.

31. Jāatzīst, ka šajā lietā šie principi ir pakļauti pamatīgai pārbaudei vairākos aspektos. Pretēji atbildētājas apgalvojumiem es tomēr uzskatu, ka pēc pārformulēšanas iesniedzējtiesas jautājumi, izņemot septīto un deviņo jautājumu, ir pieņemami.

32. Pirmkārt, ir taisnība, ka iesniedzējtiesas uzdotie jautājumi ir izteikti sarežģītā un diezgan grūti saprotamā formā. Tomēr, pārformulējot tos, šķiet, ka šie jautājumi skar šādus trīs problēmjautājumu kopumus.

33. Ceturtais un piektais jautājums būtībā attiecas uz to, cik saderīgi ar Savienības tiesībām ir dažādi valsts ierobežojumi dažādu tiesvedības posmu īstenošanā valsts tiesās. Šķiet, ka šo procesuālo normu piemērošana varētu ierobežot pamatlietas ietvaros iepriekš sniegto prejudiciālo nolēmumu pilnīgu īstenošanu.

34. Trešais un sestais jautājums būtībā ir par to, vai ar līdzvērtības un efektivitātes principiem ir saderīgi pamatlietas ietvaros iepriekš sniegto Tiesas prejudiciālo nolēmumu, kas, iespējams, netika īstenots šajā pamatlietā, neuzskatīt par iespējamu pamatojumu lietas atkārtotai izskatīšanai.

35. Pirmais, otrais, astotais un desmitais jautājums attiecas uz vairākiem elementiem, kas saistīti ar dalībvalsts atbildību par valsts tiesu, konkrēti *Fővárosi Törvényszék* (Galvaspilsētas Budapeštas tiesa), iespējamiem pārkāpumiem.

36. Otrkārt, pārgrupējot un pārformulējot jautājumus, ir arī nepieciešams uzsvērt, ka, šādi pārformulēti, tie attiecas vienīgi uz Savienības tiesību interpretāciju. Jautājumi, kā tos bija formulējusi iesniedzējtiesa, satur vairākus iepriekš izdarītus faktu vai apstākļu novērtējumus un secinājumus. Atbildot uz šādi formulētiem jautājumiem, Tiesa faktiski būtu aicināta izvērtēt faktu vai valsts tiesību aktu noteiktu interpretāciju vai pat atbalstīt ierosinājumus, kas attiecas uz konkrētu praksi valsts līmenī. Tomēr tas nav Tiesas uzdevums prejudiciāla nolēmuma tiesvedībā. Faktu novērtēšana ir vienīgi iesniedzējtiesas

⁸ Skat., piemēram, spriedumus, 2017. gada 31. janvāris, *Lounani* (C-573/14, EU:C:2017:71, 56. punkts); 2018. gada 8. marts, *Saey Home & Garden* (C-64/17, EU:C:2018:173, 18. punkts), un 2018. gada 13. jūnijs, *Deutscher Naturschutzring* (C-683/16, EU:C:2018:433, 29. punkts).

⁹ Skat., piemēram, spriedumus, B. (C-394/13, EU:C:2014:2199, 21. punkts un tajā minētā judikatūra), un 2017. gada 26. aprīlis, *Farkas* (C-564/15, EU:C:2017:302, 38. punkts).

ziņā¹⁰. Tādējādi es vēlos skaidri uzsvērt, ka šajos secinājumos sniegtās atbildes attiecas tikai uz Savienības tiesību elementiem, ko iesniedzējtiesa ir izvirzījusi iepriekš minētajos trīs problēmjautājumu kopumos. Tie nekādā ziņā neapstiprina un neatbalsta apgalvojumus par faktiem un to novērtējumus, kas ietverti sākotnēji formulētajos jautājumos.

37. Treškārt, vēl viena potenciāla problēma attiecībā uz pieņemamību ir saistīta ar dažu jautājumu atbilstību pamatlietas kontekstā. Saskaņā ar pastāvīgo judikatūru Tiesas atteikums lemt par valsts tiesas uzdotu prejudiciālu jautājumu ir iespējams tad, ja acīmredzami ir skaidrs, ka prasītajai Savienības tiesību interpretācijai nav nekādas saistības ar faktisko situāciju pamatlietā vai pamatlietas priekšmetu, vai arī gadījumos, kad izvirzītā problēma ir hipotētiska vai kad Tiesai nav zināmi faktiskie un tiesiskie apstākļi, kas nepieciešami, lai sniegtu noderīgu atbildi uz tai uzdotajiem jautājumiem¹¹.

38. Šajā lietā, kā tika apstiprināts tiesas sēdē, iesniedzējtiesā celtās prasības priekšmets ir, stingri ņemot, kaitējums, ko esot nodarījusi *Fővárosi Törvényszék* (Galvaspilsētas Budapeštas tiesa) kā (pēdējās instances) tiesa, kura lēma par lietas uzsākšanu no jauna, gan ar savu atteikumu uzsākt lietu no jauna, gan ar to, ka tā iepriekš nebija iesniegusi jaunu lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu. Tādējādi varētu izteikt minējumu, ka jautājumi, kas nav tieši saistīti ar iesniedzējtiesā izskatāmo prasību par atbildību, ir jāatzīst par nepieņemamiem, jo tie nav tieši saistīti ar konkrēto iesniedzējtiesā izskatāmā strīda priekšmetu.

39. Manuprāt, šādu stingru loģiku ir grūti akceptēt. Strukturālajā līmenī tas būtu pretrunā diezgan labvēlīgajai Tiesas pieejai attiecībā uz valsts tiesu uzdotu jautājumu atbilstību¹². Tādējādi “sadarbības gars” un “atbilstības pieņēmums” faktiski tiktu aizstāts ar Tiesas sniegtu interpretāciju valsts tiesai par tai izskatāmās lietas apjomu un procedūru un uz šīs (valsts tiesību un faktu) interpretācijas pamata pieņemtu lēmumu, kādus jautājumus šai tiesai ļauts uzdot.

40. Turklāt šīs lietas apstākļos ir maz iespējams, ka šāda pieeja nodrošinātu taisnīgumu šīs lietas specifiskajā kontekstā. Iesniedzējtiesas uzdotie jautājumi ir daļa no savstarpēju sakarību caurausta un sarežģīta tiesu romāna. Tas nav viegls uzdevums, pamatojoties vienīgi uz lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, noorientēties šīs lietas procesuālā fona labirintos un atrast izeju, jo īpaši ņemot vērā pašas tiesvedības attīstību. *A fortiori* varētu būt pat vēl grūtāk kategoriski noteikt, kuri no šiem tiesvedības posmiem ir vai nav nozīmīgi iespējama prasībai par atbildību.

41. Kā jau netieši norādīts šo secinājumu ievaddaļā, tiesvedībai patiesībā bija trīs stadijas¹³. Pirmā stadija ietvēra vairākus nolēmumus pēc būtības. Tajā ietilpa (administratīvā) pārskatīšana Arbitrāžas komisijā, pēc kuras tika pieņemti pirmās un otrās instances spriedumi un pēc tam iesniegta kasācijas sūdzība *Kúria* (Augstākā tiesa) un konstitucionālā sūdzība. Otrā stadija ietvēra lūgumu par lietas atkārtotu izskatīšanu kopā ar apelācijas tiesvedību šajā sakarā. Trešā stadija ietvēra pamatlietā celto prasību, proti, attiecībā uz dalībvalsts atbildību par valsts tiesu iespējamajiem pārkāpumiem.

42. Visas trīs stadijas vieno kopīgs pavediens – valsts tiesu iespējamie pārkāpumi, kas pieļauti šajās atšķirīgās stadijās, attiecībā uz prejudiciāla nolēmuma, kuru Tiesa sniedza pirmajā stadijā, izpildi. Jāatzīst, ka otrā stadija vai *a fortiori* trešā stadija nenotiktu, ja nebūtu pieļauts iespējams pārkāpums pirmajā stadijā. Tādējādi, vērtējot trešo stadiju, kura pašlaik atrodas izskatīšanā, kā arī, plašāk – sekas, kas izriet no iespējamās prejudiciālā nolēmuma neizpildes pirmajā stadijā, ir nepieciešams aplūkot valsts tiesvedību kopumā. Faktiski būtu grūti tiesvedību mākslīgi sadalīt daļās, jo pirmajā stadijā iespējami pieļautie pārkāpumi ietekmē otro stadiju, savukārt iespējamie pārkāpumi otrajā stadijā –

10 Skat., piemēram, spriedumus, 2007. gada 18. jūlijs, *Lucchini* (C-119/05, EU:C:2007:434, 43. punkts); 2011. gada 26. maijs, *Stichting Natuur en Milieu* u.c. (no C-165/09 līdz C-167/09, EU:C:2011:348, 47. punkts), un 2017. gada 26. aprīlis, *Farkas* (C-564/15, EU:C:2017:302, 37. punkts).

11 Skat., piemēram, spriedumus, 2017. gada 31. janvāris, *Lounani* (C-573/14, EU:C:2017:71, 56. punkts); 2018. gada 8. marts, *Saey Home & Garden* (C-64/17, EU:C:2018:173, 18. punkts), un 2018. gada 13. jūnijs, *Deutscher Naturschutzring* (C-683/16, EU:C:2018:433, 29. punkts).

12 Minēti iepriekš 8. un 9. zemsvītras piezīmē.

13 Vēlos uzsvērt, ka termins “stadija” ir vienkārši mans saīsināts apzīmējums trim dažādajām strīda izskatīšanas fāzēm šīs lietas kontekstā.

trešo stadiju. Aplūkojot apgrieztā secībā, ja nav pienākuma veikt lietas atkārtotu izskatīšanu saskaņā ar Savienības tiesībām, tad trešās strīda izskatīšanas stadijas mērķis faktiski zūd. Vēl vairāk – ja pirmajā stadijā, iespējams, pārkāpumu nav bijis, tad divas turpmākas stadijas kļūst bezjēdzīgas un atbilde, kas attiecas uz valsts tiesu pienākumiem šajā pirmajā stadijā, novērš nepieciešamību veikt vēl papildu Savienības tiesību interpretāciju.

43. Turklāt grūti ir arī aplūkot otrās instances tiesas rīcību (pēc prejudiciāla nolēmuma saņemšanas), neņemot vērā Arbitrācijas komisijas administratīvo pārskatīšanu, jo, kā šķiet, galvenais iemesls, kāpēc Tiesas prejudiciālais nolēmums netika pilnībā piemērots, ir saistīts ar procesuālo normu, kas tiesību strīda jomu ierobežo līdz sūdzībām, kuras ir sākotnēji iesniegtas šai komisijai¹⁴. Saskaņā ar šo normu visām sūdzībām, kas attiecas uz iepirkuma procedūras iespējamo nesaderību ar Savienības tiesībām, jau ir jābūt iesniegtām Arbitrācijas komisijai. Līdz ar to tiesās, kas izskata komisijas lēmumu, proti, pirmās un otrās instances tiesās šajā lietā, nevar izvirzīt jaunus prasījumus.

44. Manuprāt, šādos apstākļos būtu grūti kategoriski teikt, ka jautājumi, kas attiecas uz valsts tiesvedības pirmo un otro stadiju, nav pieņemami, jo tiem nav nekādas saistības ar iesniedzējtiesas izskatāmo lietu. Acīmredzami, ka saistība tiem ir.

45. Ņemot vērā iepriekš minēto, var tikai atkārtot, ka Tiesai noteikti nav jānosaka, vai valstu tiesas katrā stadijā ir pareizi piemērojušas Savienības tiesības, un vēl jo mazāk – valsts tiesības. Tiesai arī nav jāizvērtē, vai *Hochtief Hungary* izvēlētais procesuālais ceļš bija pareizs vai ne un vai *Hochtief Hungary* prasība par atbildību pret *Kúria* (Augstākā tiesa) bija jāceļ tieši pēc pirmās stadijas, kā tiesas sēdē norādīja Ungārijas valdība.

46. Tādējādi, manuprāt, pamatojoties uz Tiesas vispārpieņemto judikatūru¹⁵ un ņemot vērā iepriekš ieskicēto jautājumu pārformulējumu un izpratni¹⁶, iesniedzējtiesas uzdotie jautājumi, izņemot septīto un deviņto jautājumu, ir pieņemami.

47. Septītais jautājums attiecas konkrēti uz precizitātes pakāpi, kāda ir nepieciešama pieprasījumam par (administratīvo) pārskatīšanu Arbitrācijas komisijā. Ar šo jautājumu iesniedzējtiesa vēlas noskaidrot, vai šādā pieprasījumā ir jāiekļauj skaidrs pārkāpuma apraksts un vai ir jānorāda konkrēta pārkāptā norma, jo jebkurā citā administratīvā un civiltiesiskā procedūrā būtu pietiekami norādīt faktus un pierādījumus, kas tos apstiprina.

48. Pat pieļaujot visus pieņēmumus, es nevaru saskatīt septītā jautājuma atbilstību šī strīda izšķiršanas kontekstā. Neviena no pusēm, tostarp *Hochtief Hungary*, nav norādījusi, ka attiecīgā tiesību norma ir tik stingra, ka liegtu vai pārmērīgi apgrūtinātu Savienības tiesību, jo īpaši iepriekš taisītā Tiesas sprieduma, piemērošanu un efektīvas tiesību aizsardzības tiesā nodrošināšanu publisko iepirkumu jomā. Papildu informācijas par to, kāds būtu šīs normas nozīmīgums šajā lietā, vienkārši nav.

49. Savukārt deviņtais jautājums ir par to, vai Savienības tiesības ļauj valsts iestādēm un tiesām konsekventi noraidīt *Hochtief Hungary* celtās prasības situācijā, kad šīs prasības ir dārgas un laukietilpīgas un kad attiecīgie valsts tiesību akti, iespējams, neļauj prasītājiem saņemt atlīdzību par zaudējumiem, ko nodarījušas valstu tiesas, pildot savas tiesvedības funkcijas.

50. Ar šo jautājumu valsts tiesa faktiski nevis uzdod jautājumu, bet lūdz atbalstīt vairākus (diezgan tālejošus un radikālus) faktiskus pieņēmumus.

14 Jānorāda, ka šajā kontekstā šī stadija varētu būt nozīmīga arī cita iemesla dēļ, jo Komisija tiesas sēdes laikā norādīja, ka, pamatojoties uz judikatūru lietā *Kühne & Heitz*, iespējams, var pastāvēt pienākums atkārtoti veikt administratīvo pārskatīšanu Arbitrācijas komisijā (skat. iepriekš šo secinājumu C sadaļu).

15 Ieskicēta iepriekš šo secinājumu 30. un 37. punktā.

16 Iepriekš, šo secinājumu 31.–36. punkts.

2. Terminoloģiska piezīme

51. *Oficiālajā Vēstnesī*¹⁷ publicēto jautājumu angļu valodas (un dažu citu valodu) versijā vārds “review” [“pārskatīšana” vai “pārbaude”] tiek lietots attiecībā uz dažādiem tiesību aizsardzības līdzekļu veidiem, kas apspriesti šajā lietā. Problēma, kas saistīta ar šāda vispārēja jēdziena nesistēmisku lietošanu, ir tā, ka tas precīzi nenorāda, uz kādu tiesību aizsardzības līdzekli (un uz kādu stadiju) tas attiecas, jo īpaši, kad ir jānošķir pirmā tiesvedības stadija (pārbaude tiesā pēc būtības tiesā nozīmē) un otrā stadija (lietas uzsākšana no jauna vai lietas atkārtota izskatīšana). Tādējādi visos šajos secinājumos tiks izmantota turpinājumā minētā terminoloģija.

52. Termins “administratīvā pārskatīšana” attiecas uz tiesvedību Arbitrāžas komisijā, kura acīmredzot bija pirmā iestāde, kas novērtēja ekonomiskās prasības likumību.

53. Termins “pārbaude tiesā” attiecas uz Arbitrāžas komisijas pieņemtā administratīvā lēmuma izvērtēšanu valsts tiesās pirmās “stadijas” ietvaros, kad lieta tika izņemta pēc būtības. Tas acīmredzami ietver pirmo un otro instanci. Tas arī ietver kasācijas sūdzību kā ārkārtēju tiesību aizsardzības līdzekli. Neraugoties uz tās īpašo raksturu, šī sūdzība tomēr attiecas uz lietas (primāro) priekšmetu, proti, Arbitrāžas komisijas pieņemtā lēmuma likumību.

54. Termins “lietas atkārtota izskatīšana” tiks izmantots attiecībā uz ārkārtējo tiesību aizsardzības līdzekli, kas ir otrās “stadijas” pamatā. Parasti tā ietver lietas uzsākšanu no jauna un pārskatīšanu, ja vēlāk tiek konstatēts, ka daži elementi nav ņemti vērā, neraugoties uz galīgo nolēmumu ar *res judicata* spēku, kas tika pieņemts pirmajā “stadijā”, izskatot lietu pēc būtības. Gadījumā, kas ir šajā lietā, lietas atkārtota izskatīšana attiecas uz procedūru, kura paredzēta Ungārijas Civilprocesa kodeksa 260. pantā.

B. Tiesas prejudiciāla nolēmuma izpilde turpmākajā valsts tiesvedībā

55. Ceturtais un piektais jautājums būtībā attiecas uz to, vai ar Savienības tiesībām saderīgi ir dažādi valsts tiesībās noteikti procesuālie ierobežojumi, kuri varētu liegt prejudiciāla nolēmuma, ko Tiesa ir sniegusi šajā lietā, pilnīgu un pareizu izpildi. Nedaudz pārstrukturējot ceturto jautājumu, es to saprastu tā, ka tajā tiek vaicāts, vai valsts procesuālās normas, kas, iespējams, liedz ņemt vērā *jaunus faktus noteiktā pārskatīšanas stadijā*, ir saderīgas ar Savienības tiesībām. Tādējādi, ja tiek sniegti norādījumi Tiesas sprieduma formā, atbildot uz valsts tiesas lūgumu apelācijas līmenī, kurā jauni fakti parasti nevar tikt konstatēti, tad, piemērojot šo valsts procesuālo normu, šāda veida novērtējums vairs nebūtu iespējams. Savukārt piektais jautājums galvenokārt attiecas uz *jauniem tiesību jautājumiem*, kas varētu tikt noraidīti kā *iesniegti ar nokavējumu*, augstākā tiesu instancē vai pašas pārbaudes tiesā ietvaros, ja tie paši argumenti vai tiesiskie apsvērumi nav tikuši izvirzīti administratīvās pārskatīšanas laikā.

56. Citiem vārdiem sakot, abi elementi vienā vai otrā veidā attiecas uz uzdevumu sadalījumu tiesu (un/vai administratīvās) sistēmas ietvaros un uz procesuālo ekonomiju. Ir pašsaprotami, ka gan valsts, gan ES tiesību aizsardzības sistēmās jebkurš fakts vai tiesiskais apsvērumi nevar tikt izvirzīts jebkurā no tiesvedības posmiem. Pastāv vispārīgi noteikumi, kas attiecas, piemēram, uz pieļaujamo pārskatīšanas apjomu vai procesuālo dokumentu koncentrāciju, jo īpaši, lietai virzoties uz priekšu tiesu sistēmā.

17 OV 2018, C 22, 26. lpp.

57. Tomēr gluži neparasts aspekts ir tas, ka notiek atsaukšanās uz šīm normām, lai attaisnotu iespējamu atteikumu īstenot Tiesas prejudiciālā nolēmumā dotos norādījumus tikai uz tā fakta pamata, ka šie norādījumi tika sniegti konkrētā stadijā pamatlietā īstenotajā valsts pārbaudē tiesā. Šajā sadaļā es paskaidrošu, kāpēc kopumā¹⁸ šāda atsaukšanās uz šīm normām ir ļoti kļūdaina un nevar tikt atbalstīta, ja nepieciešams pareizi īstenot Tiesas dotos norādījumus.

58. To darot, es vispirms atgādināšu valsts tiesām noteiktā pienākuma – izpildīt Tiesas pieņemtu prejudiciālu nolēmumu un piemērot tajā ietvertos norādījumus – apjomu (1). Pēc tam pievērsīšos valsts procesuālo tiesību normai, kura šķiet esam galvenais iemesls, kāpēc Tiesas prejudiciālais nolēmums, iespējams, netika pilnībā piemērots pirmajā stadijā (2). Visbeidzot izvērtēšu, vai tādos apstākļos, kādi pastāv šajā lietā, šāda procesuālo tiesību norma ir jāatstāj nepiemērota, pamatojoties uz to, ka tā traucē pareizi īstenot Tiesas spriedumu (3).

1. Valsts tiesu pienākumi pēc prejudiciāla nolēmuma

59. Pastāvīgā judikatūra nosaka, ka Tiesas sniegts prejudiciāls nolēmums ir saistošs valsts tiesai attiecībā uz konkrēto Savienības iestāžu aktu interpretāciju vai spēkā esamību, lai panāktu risinājumu *pamatlietā*¹⁹. LESD 267. pantā ir prasīts, lai iesniedzējtiesa nodrošinātu Tiesas sniegtās Savienības tiesību interpretācijas *pilnīgu iedarbību*²⁰.

60. Papildus šim prejudiciāla nolēmuma saistošā spēka veidam, ko var klasificēt kā *inter partes*, Tiesas judikatūrā ir skaidri atzīts tikai Savienības tiesību normu spēkā neesamības atzišanas *erga omnes* saistošais spēks²¹.

61. Tomēr tā pati *inter partes* loģika ir arī pilnīgi attiecināma uz jebkuru turpmāku tiesvedības posmu tiesā *tās pašas* pamatlietas ietvaros. Tādējādi, ja Tiesas norādījumus ir lūgusi, piemēram, pirmās instances tiesa, tad apelācijas tiesai vai augstākajai tiesai, vēlāk izskatot to pašu lietu, arī ir saistoši Tiesas sniegtie norādījumi šajā lietā. Manuprāt, tas ir *inter partes* saistošā spēka paplašinājums, jo tiek izšķirta joprojām tā pati lieta ar tādiem pašiem faktiem un uzdotajiem tiesību jautājumiem. Tas nav (pēc sava rakstura “elastīgāks”) *erga omnes* spēks citās lietās, kuras attiecas uz citiem faktiem un posmēm, bet kurās tiek interpretētas tās pašas Savienības tiesību normas²².

62. Praksē tas nozīmē it īpaši to, ka tad, ja prejudiciālā nolēmumā esošais skaidrojošais paziņojums prasa, lai valsts tiesa veiktu noteikta veida novērtējumu, šis novērtējums ir jāveic, lai nodrošinātu šī sprieduma pareizu īstenošanu un līdz ar to pareizu Savienības tiesību piemērošanu²³. Tas tā *a fortiori* ir gadījumā, kad Tiesa sprieduma rezolutīvajā daļā *skaidri* norāda, ka iesniedzējtiesai ir jāpārbauda noteikti elementi, lai konstatētu valsts tiesību saderību ar Savienības tiesībām.

18 Kā jau vispārīgi ieskicēts iepriekš 36. punktā, novērtējot vispārējo normu saderību, nevis piekrišot un apliecinot, ka konkrētajā gadījumā patiesībā ir noticis šāds pārkāpums. Jebkurš šāds novērtējums ir jāveic iesniedzējtiesai.

19 Skat., piemēram, spriedumus, 2010. gada 5. oktobris, *Elchinov* (C-173/09, EU:C:2010:581, 29. punkts), un 2015. gada 16. jūnijs, *Gauweiler* u.c. (C-62/14, EU:C:2015:400, 16. punkts).

20 Skat., piemēram, spriedumu, 2016. gada 5. jūlijs, *Ognyanov* (C-614/14, EU:C:2016:514, 28. punkts).

21 Par sekām, kas izriet no prejudiciāla nolēmuma, ar kuru iestādes akts ir atzīts par spēkā neesošu, skat., piemēram, spriedumus, 1981. gada 13. maijs, *International Chemical Corporation* (66/80, EU:C:1981:102, 12.–13. punkts), un 1985. gada 27. februāris, *Société des produits de maïs* (112/83, EU:C:1985:86, 16. punkts).

22 Skat., piemēram, spriedumus, 1963. gada 27. marts, *Da Costa* u.c. (no 28/62 līdz 30/62, EU:C:1963:6), un 1997. gada 4. novembris, *Parfums Christian Dior* (C-337/95, EU:C:1997:517, 29. punkts).

23 Protams, tas neliedz iesniedzējtiesai vai jebkurai citai valsts tiesai, kas pieņem lēmumu tajā pašā tiesvedībā, lūgt Tiesai vēl vienu nolēmumu, ja tās uzskata, ka šāds lūgums kāda iemesla dēļ ir nepieciešams – skat., piemēram, spriedumus, 1969. gada 24. jūnijs, *Milch-, Fett- und Eierkontor* (29/68, EU:C:1969:27, 3. punkts), un 1987. gada 11. jūnijs, X (14/86, EU:C:1987:275, 12. punkts). Tiesas Reglamenta 104. panta 2. punktā ir noteikts, ka “valsts tiesa izvērtē, vai var uzskatīt, ka ar prejudiciālo nolēmumu tai ir sniegta pietiekama informācija, un vai tai vēlreiz nav jāvērtē Tiesa”. Runājot vēl tiešāk – pēc Tiesas nolēmuma pieņemšanas iesniedzējtiesa var piemērot norādījumus vai arī nepiekrīšanas gadījumā vēlreiz vērsties Tiesā. Dotos norādījumus ignorēt nedrīkst.

2. Valsts procesuālā autonomija un efektivitāte

63. Savos apsvērumos Ungārijas valdība plaši atsaucas uz valsts procesuālās autonomijas principu, lai uzsvērtu, ka katras dalībvalsts pašas ziņā ir izstrādāt procesuālās normas un tiesību aizsardzības līdzekļus. Turklāt tā apgalvo, ka iepriekšējās lietās, tostarp nolēmumā par *Hochtief AG*²⁴, Tiesa akceptēja dažādus pārbaudes tiesā procesuālus ierobežojumus, kuri attiecas uz prasības celšanai noteikto laiku un nosacījumiem.

64. Atbilstoši pastāvīgajai judikatūrai, ja šajā jomā nav Savienības tiesiskā regulējuma, saskaņā ar procesuālās autonomijas principu katrai dalībvalstij ir jānosaka piekritīgās tiesas un jāparedz sīki procesuāli noteikumi prasībām, kas paredzētas, lai nodrošinātu tiesības, kuras privātpersonām piešķir Savienības tiesību akti. Tomēr pastāvīgajā judikatūrā ir arī noteikts, ka saskaņā ar lojālas sadarbības principu, kas nostiprināts LES 4. panta 3. punktā, detalizētās procesuālās normas attiecībā uz prasībām, kuru mērķis ir aizsargāt tiesības, kas indivīdiem ir noteiktas Savienības tiesību aktos, nedrīkst būt nelabvēlīgākas par normām, kuras attiecas uz līdzīgām valsts tiesībās balstītām prasībām (līdzvērtības princips), ne arī padarīt praktiski neiespējamu vai pārmērīgi apgrūtināt to tiesību izmantošanu, kas piešķirtas ar Savienības tiesību aktiem (efektivitātes princips)²⁵.

65. Turklāt neviena valsts tiesiskās kārtības norma vai likumā noteikta, administratīvā vai tiesu prakse, kas varētu samazināt Savienības tiesību efektivitāti, liedzot pilnvaras valsts tiesai, kuras kompetencē ir piemērot šīs tiesības, šajā piemērošanas brīdī darīt visu nepieciešamo, lai netiktu piemērotas tādas valsts tiesību normas, kas, iespējams, rada šķērslī Savienības tiesību normu pilnīgai efektivitātei, neatbilst prasībām, kuras veido pašu Eiropas Savienības pamatu²⁶. Konkrēti, valsts tiesvedības noteikumi nedrīkst ietekmēt pilnvaras vai pienākumus, kas valsts tiesai ir piešķirti saskaņā ar LESD 267. pantu²⁷.

66. Attiecībā uz jautājumu par valsts apelācijas un tiesību aizsardzības līdzekļu sistēmu strukturējumu, Tiesas judikatūrā ir ļoti respektētas dažādas valstu tiesiskās tradīcijas un dalībvalstu administratīvo un tiesu sistēmu dažādība. Tādējādi valsts tiesu sistēma var būt orientēta vairāk uz izmeklēšanas principu vai vairāk uz sacikstes principu, nosakot, cik lielā mērā ir jāpiemēro *iura novit curia* princips. Tapāt arī pārbaudes tiesā apjoms parasti var būt ierobežots ar pamatiem, kurus lietas dalībnieki ir izvirzījuši administratīvās pārskatīšanas posmā.

67. Kā norādījusi Tiesa, Savienības tiesību aktos nav noteikts, ka valstu tiesām būtu pašām jāizvirza jautājums saistībā ar Savienības tiesību normu pārkāpumu tajos gadījumos, kad šī jautājuma izskatīšana liktu valstu tiesām atteikties no tām piešķirtās pasīvās lomas, pārsniedzot strīda robežas, ko noteikušas pašas puses, un balstoties uz citiem faktiem un apstākļiem nekā tie, uz kuriem savā prasījumā ir pamatojusies šo tiesību normu piemērošanā ieinteresētā puse²⁸. Judikatūrā jo īpaši ir noteikts, ka "efektivitātes princips [...] valsts tiesām neuzliek pienākumu pēc savas ierosmes izvirzīt pamatu, kas balstīts uz Kopienų tiesību normu, neatkarīgi no tā, cik svarīga šī norma ir Kopienų tiesību sistēmā, ja lietas dalībniekiem bija patiesa iespēja izvirzīt pamatu, kas balstīts uz Kopienų tiesībām, valsts tiesā"²⁹.

24 Spriedums, 2018. gada 7. augusts, *Hochtief* (C-300/17, EU:C:2018:635).

25 Skat., piemēram, spriedumus, 2014. gada 10. jūlijs, *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 54. punkts); 2015. gada 6. oktobris, *Társia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 26.–27. punkts), un 2018. gada 24. oktobris, *XC u.c.* (C-234/17, EU:C:2018:853, 21.–22. punkts).

26 Skat., piemēram, spriedumus, 1978. gada 9. marts, *Simmenthal* (106/77, EU:C:1978:49, 22. punkts); 2010. gada 22. jūnijs, *Melki un Abdeli* (C-188/10 un C-189/10, EU:C:2010:363, 44. punkts), un 2018. gada 4. decembris, *The Minister for Justice and Equality un Commissioner of the Garda Síochána* (C-378/17, EU:C:2018:979, 36. punkts).

27 Skat., piemēram, spriedumus, 2010. gada 5. oktobris, *Elchinov* (C-173/09, EU:C:2010:581, 25. punkts); 2013. gada 15. janvāris, *Križan u.c.* (C-416/10, EU:C:2013:8, 67. punkts), un 2013. gada 18. jūlijs, *Consiglio Nazionale dei Geologi un Autorità Garante della Concorrenza e del mercato* (C-136/12, EU:C:2013:489, 32. punkts).

28 Skat., piemēram, spriedumus, 1995. gada 14. decembris, *van Schijndel un van Veen* (C-430/93 un C-431/93, EU:C:1995:441, 22. punkts); 2007. gada 7. jūnijs, *van der Weerd u.c.* (no C-222/05 līdz C-225/05, EU:C:2007:318, 36. punkts), un 2017. gada 26. aprīlis, *Farkas* (C-564/15, EU:C:2017:302, 32. punkts).

29 Spriedums, 2007. gada 7. jūnijs, *van der Weerd u.c.* (no C-222/05 līdz C-225/05, EU:C:2007:318, 41. punkts).

68. Tādējādi – saistībā ar pārbaudi tiesā publisko iepirkumu jomā – Tiesa nesēn apstiprināja, ka dalībvalstis ir tiesīgas noteikt procesuālās normas, kas ierobežo pārbaudes tiesā laiku vai apjomu, lai nodrošinātu šīs pārbaudes efektivitāti un ātrumu, ja vien, to darot, tās nepadara praktiski neiespējamu vai pārmērīgi grūtu tiesību celt prasību izmantošanu³⁰. Tādējādi, kā norādījusi Tiesa, Savienības tiesības saistībā ar prasību par zaudējumu atlīdzību pieļauj tādu valsts procesuālo tiesību normu, atbilstoši kurai tādas arbitražas komisijas pieņemto lēmumu pārbaude tiesā, kas pirmajā instancē pārbauda līgumslēdzēju iestāžu publiskā iepirkuma procedūrās pieņemtos lēmumus, ir ierobežota tikai līdz šajā komisijā izvirzīto pamatu pārbaudei³¹.

69. No tā izriet, ka līdzīgs procesuāls ierobežojums *mutatis mutandis* vispār būtu iespējams arī prasības atcelt tiesību aktu kontekstā, piemēram, tādas prasības gadījumā kā tā, kas tika celta šīs lietas pirmajā stadijā, – saskaņā ar Savienības tiesībām valsts tiesas, kuru kompetencē ir pārskatīt arbitražas komisijas lēmumus, gadījumā, ja tās tiek lūgtas izskatīt prasības atcelt līgumslēdzēju iestāžu publiskā iepirkuma procedūrās pieņemtos lēmumus, var noraidīt kā nepieņemamu jebkuru jaunu pamatu, kas netika izvirzīts šajā komisijā.

3. Prejudiciāla nolēmuma īstenošana

70. Tādējādi – vispār un gadījumos, kuros nav Tiesas prejudiciāla nolēmuma, proti, kad lieta tiek virzīta parastā kārtībā valsts administratīvās vai tiesu sistēmas ietvaros, – šādi procesuālie ierobežojumi ir faktiski iespējami apstākļos, kas aprakstīti iepriekšējā sadaļā. Tomēr šī situācija ievērojami mainās, ja šādas tiesvedības ietvaros Tiesa dod norādījumus prejudiciālā nolēmuma veidā.

71. Pretēji Ungārijas valdības apgalvojumiem šāda lieta vairs nav uzskatāma par tādu, kas primāri ir saistīta ar procesuāliem ierobežojumiem valsts procesuālās autonomijas jomā, attiecībā uz kuriem var mehāniski piemērot iepriekšējā sadaļā minēto judikatūru. Gluži pretēji, tā kļūst par lietu, kura ietver Tiesas sprieduma īstenošanu.

72. Ko tad nozīmē šāds atšķirīgs konteksts tādā lietā kā šī? Ko tas it īpaši nozīmē attiecībā uz iesniedzējtiesas izvirzītajiem problēmjautājumiem, piemēram par valsts normām, kas neļauj ņemt vērā jaunus faktus noteiktā pārskatīšanas līmenī (ceturtais jautājums), un/vai par neiespējamību izvirzīt jaunus tiesību jautājumus vēlākā pārskatīšanas posmā, ja tie netika izvirzīti administratīvajā iestādē (piektais jautājums)?

73. Vispirms vēlos norādīt, ka, runājot par piekto jautājumu, no izskatāmās situācijas konteksta izriet, ka puses pienācīgi izvirzīja Arbitražas komisijā argumentu par ekonomiskās prasības nepiemērotību, kas ir strīdus ābols³².

74. Tomēr, pat gadījumā, ja tas nav konstatēts kā fakts – kas, protams, ir jānoskaidro valsts tiesai –, manuprāt, principiālā atbilde uz abiem iesniedzējtiesas uzdotajiem jautājumiem ir salīdzinoši vienkārša: šādas valsts ierobežojošas normas, protams, var tikt paturētas spēkā, ja vien tiek nodrošināts, ka valsts tiesa īsteno un pilnībā piemēros Tiesas dotos norādījumus lietā, kurā tika lūgti sniegt prejudiciālo nolēmumu.

75. Tas var notikt dažādos veidos. Ja valsts tiesai, kura ir lūgusi Tiesai sniegt prejudiciālu nolēmumu, ir nepieciešamā kompetence šāda veida pārskatīšanai saskaņā ar valsts tiesību aktiem (piemēram, lai pārbaudītu ekonomiskās prasības piemērotību), tai pašai ir jāveic šāda pārbaude un jānorāda savā pamatojumā, ka tā to ir veikusi. Ja tiesai nav šādas kompetences, jo tā ir, piemēram, apelācijas tiesa vai augstākā tiesa, kuras pārskatīšanas iespēja ir ierobežota un/vai kura nedrīkst novērtēt nekādus jaunus

30 Skat. spriedumu, 2018. gada 7. augusts, *Hochtief* (C-300/17, EU:C:2018:635, 50.–54. punkts un tajos minētā judikatūra).

31 Skat. spriedumu, 2018. gada 7. augusts, *Hochtief* (C-300/17, EU:C:2018:635, 58. punkts).

32 Šo secinājumu 11. punkts.

pierādījumus, turklāt jebkādam šādam novērtējumam joprojām ir nozīme izskatāmajā lietā, tad šādi valsts tiesai varētu būt vairākas iespējas. Pirmkārt, tā varētu atcelt attiecīgo lēmumu un nodot lietu atpakaļ attiecīgajai administratīvajai vai tiesu iestādei, kurai atbilstoši valsts tiesībām ir kompetence pārbaudīt ekonomiskās prasības piemērotību atbilstoši prejudiciālajam nolēmumam (tas ir, pirmās instances tiesa, ja tā ir kompetenta izvērtēt faktu jautājumus, vai Arbitrāžas komisija). Citā gadījumā attiecīgajai valsts tiesai ir jāatstāj nepiemērotas valsts procesuālās normas, kas ierobežo tās kompetenci, un pašai jāveic šāds novērtējums. Izvēle starp šīm dažādajām iespējām ir katras dalībvalsts pašas ziņā, ar nosacījumu, ka valsts iestāde, vai tā būtu administratīvā vai tiesu iestāde, galu galā nodrošina pareizu Tiesas prejudiciālā nolēmuma piemērošanu³³.

76. Tomēr nekādā gadījumā nevar pieļaut, ka valsts ierobežojošo normu mehāniskas piemērošanas dēļ Tiesas sprieduma īstenošana valsts līmenī pārvēršas par, lietojot idiomu, “āķi 22”, kad neviens neuzņemas atbildību par Tiesas prejudiciāla nolēmuma efektīvas īstenošanas nodrošināšanu.

4. Starpsecinājumi

77. No tā izriet, ka LES 4. panta 3. punkts un LESD 267. pants prasa, lai valsts tiesa, īstenojot iepriekš lūgto Tiesas prejudiciālo nolēmumu, pilnībā izpildītu tajā dotos norādījumus. Ja Tiesas norādījumu izpilde prasa veikt noteikta veida vai apjoma novērtējumu, ko attiecīgā iesniedzējtiesa parasti neveic, šai tiesai ir pienākums vai nu atstāt nepiemērotas valsts procesuālās normas, kuras ierobežo tās kompetenci šajā ziņā, vai arī atcelt un nodot lietu izskatīšanai attiecīgajā tiesu vai pat administratīvajā līmenī, kurā šāds novērtējums var tikt veikts pilnībā.

C. Lietas atkārtota izskatīšana (pienākums to veikt)

78. Pārejot pie jautājumiem, kas attiecas uz valsts tiesvedības otro stadiju, trešajā un sestajā jautājumā ir vaicāts, vai efektīvas tiesību aizsardzības tiesā principam atbilst tas, ka par iespējamu pamatojumu lietas atkārtotai izskatīšanai netiek uzskatīts apgalvojums par to, ka pirmajā stadijā taisītais Tiesas spriedums (pamatojoties uz apelācijas tiesas lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu) šajā stadijā netika pienācīgi ņemts vērā. Trešais jautājums ir jāsaprot kā jautājums par tāda iespējama, no Savienības tiesībām izrietoša pienākuma pastāvēšanu, saskaņā ar kuru dalībvalstīm būtu jāatļauj lietas atkārtota izskatīšana kā valsts tiesībās paredzēts ārkārtējs tiesību aizsardzības līdzeklis tādā gadījumā, kāds ir pamatlietā. Uzdodot sesto jautājumu, iesniedzējtiesa vēlas zināt, vai līdzvērtības princips prasa atļaut lietas atkārtotu izskatīšanu, kad Tiesas prejudiciāls nolēmums, iespējams, nav ticis pareizi ņemts vērā pamatlīetas izskatīšanā pēc būtības, bet kad valsts tiesības vienlaikus acīmredzot pieļauj lietas atkārtotu izskatīšanu līdzīgā gadījumā, kurā ir (jauns) Konstitucionālās tiesas spriedums.

79. Tādējādi Tiesai uzdotais jautājums faktiski ir par to, vai Savienības tiesības, it īpaši efektīvas tiesību aizsardzības tiesā princips, prasa “no jauna izskatīt” galīgo tiesas nolēmumu, lai ņemtu vērā iepriekš taisītu Tiesas spriedumu, kas (iespējams) nav pilnībā ņemts vērā tiesvedībā pēc būtības.

80. Manuprāt, atbilde uz šo jautājumu ir – nē.

³³ Protams, nepieļaujot šādā gadījumā “negatīvu kompetences konfliktu”, kurā galu galā neviena iestāde vai tiesa neuzņemsies atbildību; līdzīgi, skat. manus secinājumus lietā *Link Logistik N&N* (C-384/17, EU:C:2018:494, 111.–112. punkts).

1. Pienākuma no jauna izskatīt galīgus tiesas nolēmumus piemērošanas joma

81. Kā ieskicēts šo secinājumu iepriekšējā sadaļā, valstu tiesām ir pienākums ņemt vērā atbildi uz lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, ko tās pašas iesniedz Tiesai (saistošs spēks *inter partes*). Turklāt tām ir arī jāievēro Tiesas judikatūra attiecībā uz to Savienības tiesību interpretāciju vai spēkā esamību, kuras attiecas uz šo tiesu attiecīgi izskatāmajām lietām (saistošs spēks *erga omnes*). Abos šajos gadījumos kopsaucējs ir tas, ka Tiesas nolēmumi, kas ir jāņem vērā, *pastāv* brīdī, kad valsts tiesa pieņem nolēmumu.

82. Saskaņā ar Savienības tiesībām turpretim principā nav pienākuma *no jauna izskatīt* galīgos valsts tiesu nolēmumus, kas ir pieņemti *pirms* Tiesas prejudiciālā nolēmuma, pat gadījumā, ja lietas izskatīšana no jauna ļautu novērst valstī situāciju, kas nav saderīga ar Savienības tiesībām.

83. Saskaņā ar pastāvīgo judikatūru tiesiskās drošības princips un tā izpausme, *res judicata* princips³⁴, ir sevišķi svarīgi principi gan Eiropas Savienības tiesiskajā sistēmā, gan valstu tiesiskajās sistēmās³⁵. Ņemot vērā šos principus, Tiesa nolēma, ka Savienības tiesībās nav noteikta prasība par to, ka, lai ievērotu atbilstošās Savienības tiesību normas interpretāciju, ko Tiesa sniegusi pēc tiesas nolēmuma ar *res judicata* spēku pasludināšanas, pēdējai minētajai tiesai būtu automātiski jāpārskata savs nolēmums³⁶. Tādējādi principā nav pienākuma no jauna izskatīt galīgos tiesu nolēmumus, kas nav saderīgi ar *vēlāku* Tiesas spriedumu.

84. Ir taisnība, ka Tiesa ir atzinusi divus izņēmumus no principa, ka galīgie nolēmumi nav jāizskata no jauna, lai panāktu atbilstību Savienības tiesībām.

85. Pirmais izņēmums, kas izriet no lietas *Kühne & Heitz*, ir *administratīvajām* iestādēm noteiktais pienākums pārskatīt galīgos administratīvos nolēmumus, lai ņemtu vērā Tiesas vēlāk sniegto interpretāciju, ja ir izpildīti vairāki nosacījumi³⁷. Tomēr šis izņēmums ietver tikai pienākumu no jauna izskatīt galīgos *administratīvos* nolēmumus, nevis tiesas nolēmumus³⁸.

86. Otro izņēmumu Tiesa noteica lietā *Lucchini*, kurā tā nolēma, ka Savienības tiesībām ir pretēja tādas valsts tiesību normas piemērošana, kurā ir paredzēts *res judicata* princips, ja šīs tiesību normas piemērošana ir šķērslis atgūt atbalstu, kas piešķirts, pārkāpjot Savienības tiesības³⁹. Šī izņēmuma pamatā bija arguments – tā kā valsts nolēmums ir pieņemts, pārkāpjot dalībvalstu un Eiropas Savienības kompetenču savstarpējo sadali, šis nolēmums pat nevarēja iegūt *res judicata* spēku. Vēlāk Tiesa uzsvēra sprieduma *Lucchini* izņēmuma raksturu, norādot, ka tas tika taisīts ļoti īpašā situācijā, kurai bija sakars ar iepriekš minēto kompetenču sadali⁴⁰.

87. Neviens no šiem izņēmumiem nešķiet tieši nozīmīgs šajā lietā. Tādējādi vispirms jānorāda, ka uz šo lietu attiecas vispārējais noteikums – nav vispārēja pienākuma no jauna izskatīt galīgus tiesas nolēmumus, lai tos padarītu saderīgus ar *vēlāku* Tiesas nolēmumu⁴¹.

34 Spriedums, 1999. gada 1. jūnijs, *Eco Swiss* (C-126/97, EU:C:1999:269, 46. punkts).

35 Skat., piemēram, neseno spriedumu, 2018. gada 24. oktobris, XC u.c. (C-234/17, EU:C:2018:853, 52. punkts). Skat. arī spriedumus, 2003. gada 30. septembris, *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 38. punkts); 2006. gada 16. marts, *Kapferer* (C-234/04, EU:C:2006:178, 20. punkts); 2014. gada 10. jūlijs, *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 58. punkts), vai 2015. gada 6. oktobris, *Társia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 28. punkts).

36 Skat., piemēram, spriedumus, 2014. gada 10. jūlijs, *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 60. punkts), un 2015. gada 6. oktobris, *Társia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 38. punkts).

37 Skat. spriedumu, 2004. gada 13. janvāris (C-453/00, EU:C:2004:17, 28. punkts).

38 Skat. spriedumu, 2006. gada 16. marts, *Kapferer* (C-234/04, EU:C:2006:178, 23. punkts).

39 Spriedums, 2007. gada 18. jūlijs (C-119/05, EU:C:2007:434, 63. punkts).

40 Spriedums, 2014. gada 10. jūlijs, *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 61. punkts).

41 Manuprāt, tas faktiski ir dalībvalstīm kopīgs vispārējs tiesību princips, jo tajās valstu tiesību sistēmās, kuras es pārzinu, vēlākas izmaiņas augstākas/augstākās tiesas judikatūrā (precizējums vai atkāpšanās no tās) parasti nav uzskatāmas par pietiekamu pamatu, lai no jauna izskatītu iepriekšējos galīgos nolēmumus, kuros ir piemērots iepriekšējais juridiskais viedoklis.

88. Tomēr, kaut gan Savienības tiesības nenosaka dalībvalstīm pienākumu radīt jaunus tiesību aizsardzības līdzekļus⁴², ja valstu tiesībās šāda iespēja ir paredzēta, minētajai tiesību normai ir jāatbilst ne tikai līdzvērtības principam, bet arī efektivitātes principam⁴³. Tātad ir jāpievēršas valsts tiesībās paredzētajam tiesību aizsardzības līdzeklim – lietas atkārtotai izskatīšanai.

2. Lietas atkārtota izskatīšana saskaņā ar valsts tiesībām

89. Saskaņā ar Ungārijas tiesību aktiem lietas atkārtotu izskatīšanu reglamentē Civilprocesa kodeksa 260. panta 1. punkta a) apakšpunkts un 2. punkts. Ungārijas valdības ieskatā, normas par lietas atkārtotu izskatīšanu nav piemērojamas tādās lietās kā šī, jo šīs tiesību aizsardzības līdzeklis ir paredzēts tikai, lai ņemtu vērā jaunus *faktiskus* elementus, nevis *tiesību* elementus. Savukārt *Hochtief Hungary* apgalvo, ka lietas atkārtota izskatīšana var tikt izmantota, lai īstenotu Tiesas prejudiciālu nolēmumu, kas tika sniegts pamatlīdzes laikā, bet netika ņemts vērā procesuālu iemeslu dēļ. Savukārt Komisija uzskata, ka iesniedzējtiesai pašai ir jānosaka, vai Civilprocesa kodeksa 260. panta 1. punkts atļauj lietas atkārtotu izskatīšanu gadījumos, kad valstu tiesas nav pienācīgi ņēmušas vērā Tiesas prejudiciālu nolēmumu.

90. Es lielā mērā piekritu Komisijas nostājai. Iesniedzējtiesai kā vienīgajam autoritatīvajam valsts tiesību interpretētājam ir jānosaka, vai saskaņā ar šīm tiesību normām lietas atkārtota izskatīšana var būt iespējama lietā, kurā prejudiciāls nolēmums, kas jau pastāvēja brīdī, kad tika pieņemts galīgais nolēmums pēc būtības, iespējams, nav pienācīgi ņemts vērā.

91. Uzdrošināšos tikai izteikt divas piezīmes. Manā izpratnē par to, kas vispār ir (ārkārtējais) tiesību aizsardzības līdzeklis – lietas atkārtota izskatīšana, tas parasti tiek piemērots tikai lietās, kurās pēc tam, kad valsts nolēmums ir kļuvis galīgs, atklājas daži fakti, ko valsts tiesa nav ņēmusi vērā vai nevarēja ņemt vērā, pieņemot šo nolēmumu.

92. Būtu nedaudz pārsteidzoši, ja šāda loģika būtu piemērota Tiesas skaidrojošam spriedumam, kas pastāvēja un bija zināms brīdī, kad tika pieņemts iepriekšējais nolēmums pēc būtības. Pirmkārt, šādu lēmumu grūti uzskatīt par jaunu *faktu*. Otrkārt, bez šaubām, šis lēmums pastāvēja un bija zināms sākotnējā nolēmuma pēc būtības pieņemšanas brīdī, tādējādi to grūti ir klasificēt kā kaut ko *jaunu*, kas atklāties tikai vēlāk.

93. Tādējādi *prima facie* un atbilstoši vispārējai izpratnei par to, kāda parasti ir lietas atkārtotas izskatīšanas būtība, ir grūti saprast, kā šis ārkārtējais tiesību aizsardzības līdzeklis var tikt izmantots, lai novērstu iespējamus trūkumus tādu skaidrojošu *juridisku* norādījumu pienācīgā piemērošanā, kuri acīmredzami pastāvēja un *bija zināmi*, kad tika pieņemts sākotnējais valsts nolēmums.

3. Līdzvērtība attiecībā uz konstitucionālajām sūdzībām?

94. Tomēr šajā kontekstā ir jāizskata vēl viens arguments – iespējama *līdzvērtība* attiecībā uz konstitucionālajām sūdzībām. *Hochtief Hungary* ieskatā, šīs lietas apstākļos bija jāatļauj lietas atkārtota izskatīšana, pamatojoties uz to, ka Tiesas prejudiciāls nolēmums netika ņemts vērā, jo valsts tiesības paredz lietas atkārtotu izskatīšanu, ja *Alkotmánybíróság* (Konstitucionālā tiesa) vēlāk par Konstitūcijai neatbilstošu atzīst normu, kuru vispārējās jurisdikcijas tiesa bija piemērojusi savā galīgajā nolēmumā. Šajā kontekstā valsts tiesa sestajā jautājumā atsauca uz Tiesas spriedumu *Transportes Urbanos y Servicios Generales*.

42 Spriedums, 2018. gada 24. oktobris, XC u.c. (C-234/17, EU:C:2018:853, 51. punkts).

43 Skat., piemēram, spriedumus, 2014. gada 10. jūlijs, *Impresa Pizzarotti* (C-213/13, EU:C:2014:2067, 62. punkts), un 2015. gada 6. oktobris, *Társia* (C-69/14, EU:C:2015:662, 30. punkts).

95. Ir jāatzīst, ka lietai *Transportes Urbanos y Servicios Generales* ir zināma līdzība ar izskatāmo lietu. Minētajā nolēmumā Tiesa atzina, ka Savienības tiesības, jo īpaši līdzvērtības princips, liedz piemērot tādu tiesību normu, saskaņā ar kuru prasības sakarā ar valsts atbildību, kas tika pamatotas ar Savienības tiesību pārkāpumu, kurš bija konstatēts ar Tiesas spriedumu, bija pakļautas nosacījumam par iepriekšēju visu tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu tāda administratīvā akta spēkā esamības apstrīdēšanai, kas ir radījis kaitējumu, bet šādas prasības nebija pakļautas šādam nosacījumam, ja tās tika pamatotas ar Konstitūcijas pārkāpumu, kuru bija konstatējusi Konstitucionālā tiesa⁴⁴. Tomēr jāatzīmē, ka Tiesa nonāca pie šī secinājuma, noskaidrojot, ka *vienīgā* atšķirība starp šīm divām prasībām ir fakts, ka tiesību pārkāpumus, uz kuriem tās bija balstītas, konstatēja, attiecīgi, Tiesa un Konstitucionālā tiesa. Tiesa secināja, ka vienīgi šis fakts, *nepastāvot nekādai citai atšķirībai* starp abām prasībām, nav pietiekams, lai noteiktu atšķirību starp tām, ņemot vērā līdzvērtības principu⁴⁵.

96. Nesen lietā XC u.c. Tiesa uzsvēra – lai tiktu izraisīta līdzvērtības principa darbība, ir svarīgi, ka starp izskatāmajām prasībām pastāv skaidra līdzība, ņemot vērā *šo prasību priekšmetu, pamatu un būtiskās sastāvdaļas*⁴⁶. Pēc tam, ņemot vērā šos elementus, Tiesa izvērtēja, vai par līdzīgām prasībām var uzskatīt, pirmkārt, prasību, kura pieļauj tāda kriminālprocesa atkārtotu izskatīšanu, kas ir pabeigts ar lēmumu, kurš ieguvis *res judicata* spēku, pamatojoties uz vēlāk atklātu Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas vai kāda tās protokola pārkāpumu, un, otrkārt, prasību par to tiesību aizsardzību, kuras indivīdiem piešķir Savienības tiesības.

97. Tiesa secināja, ka starp šīm prasībām pastāv tādas atšķirības, kas neļauj uzskatīt tās par līdzīgām. Tā it īpaši norādīja, ka pirmā prasība būtībā ir radīta, lai atļautu izskatīt no jauna nolēmumus, kuriem ir *res judicata* spēks. Savukārt Eiropas Savienības konstitucionālais ietvars garantē ikvienai personai iespēju gūt efektīvu tai Savienības tiesību sistēmā piešķirto tiesību aizsardzību, pat pirms attiecībā uz to ir pieņemts valsts nolēmums ar *res judicata* spēku⁴⁷.

98. Tāpat kā lietā XC u.c. valsts tiesību norma, uz kuru atsaucas šajā lietā un kura ļauj no jauna izskatīt galīgu valsts nolēmumu, balstoties uz jaunu Konstitucionālās tiesas nolēmumu, ir konstitucionālās pārskatīšanas mehānisma sekas, kā norādīts Civilprocesa kodeksa 361. panta a) punktā. Faktiski šo tiesību normu, kas paredz ārkārtēju tiesību aizsardzības līdzekli, atļaujot ņemt vērā Konstitucionālās tiesas nolēmumu, var izmantot tikai attiecībā uz konkrēto spriedumu, kurš, kļuvis galīgs, ir devis pamatu konstitucionālās sūdzības iesniegšanai. Citiem vārdiem sakot, lietās, kurās šāda (abstraktā) konstitucionālā pārskatīšana ir iespējama tikai pēc galīgā tiesas nolēmuma, vienīgais veids, kā atspoguļot šo konstitucionālo pārskatīšanu un, iespējams, novērst neatbilstību konstitūcijai konkrētajā lietā, ir tās izskatīšana no jauna.

99. Šīs prasības par sprieduma izskatīšanu no jauna mehānisms un loģika ļoti atšķiras no prejudiciāla nolēmuma mehānisma, kurš pēc definīcijas tiek piemērots, kad valsts tiesvedība vēl norisinās un pirms var tikt pieņemts kāds galīgais valsts nolēmums. Tādējādi nav nepieciešamības no jauna izskatīt galīgo nolēmumu, lai ņemtu vērā Tiesas norādījumus.

100. Šo iemeslu dēļ, kā es nesen sīkāk paskaidroju lietā *Călin*, Tiesas prejudiciālais nolēmums, no vienas puses, un valsts konstitucionālās tiesas spriedums pēc konstitucionālās pārskatīšanas (vai arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmums valsts līmenī esošajā lietā, kas dod pamatu sūdzības iesniegšanai), no otras puses, izpildes un *inter partes* saistošā spēka aspektā ir strukturāli atšķirīgi tiesību aizsardzības līdzekļi⁴⁸. To priekšmets, pamats un būtiskās sastāvdaļas vienkārši ir atšķirīgi.

44 Spriedums, 2010. gada 26. janvāris (C-118/08, EU:C:2010:39, 46.–48. punkts).

45 Spriedums, 2010. gada 26. janvāris, *Transportes Urbanos y Servicios Generales* (C-118/08, EU:C:2010:39, 43.–44. punkts).

46 Spriedums, 2018. gada 24. oktobris, XC u.c. (C-234/17, EU:C:2018:853, 27. punkts).

47 Spriedums, 2018. gada 24. oktobris, XC u.c. (C-234/17, EU:C:2018:853, 33., 46. un 47. punkts).

48 Skat. manus secinājumus lietā *Călin* (C-676/17, EU:C:2019:94, 66.–79. punkts).

101. Var piebilst, ka šī situācija varētu būt citāda, ja valsts tiesības atļautu atbilstības konstitūcijai *provizorisku* pārbaudi, valsts tiesai vērsties ar lūgumu *Alkotmánybíróság* (Konstitucionālā tiesa). Šajā ziņā, ja es pareizi saprotu argumentu, Ungārijas valdība tiesas sēdē šķietami norādīja, ka lietas atkārtota izskatīšana ir atļauta arī, ja *Alkotmánybíróság* (Konstitucionālā tiesa) lēmums ir pieņemts nevis *pēc* galīgā tiesas nolēmuma, bet *pirms* tā, tiesvedības pēc būtības ietvaros⁴⁹.

102. Jāatzīst, ka mani nedaudz mulsina šis jautājums. Ja tas būtu tā, un turklāt vairākas valsts konstitucionālās sistēmas (arī) atzīst atbilstības konstitūcijai provizorisko pārbaudi, ko parasti uzsāk, pamatojoties uz valsts (vispārējās jurisdikcijas) tiesas lūgumu, tad man grūti saprast, kāda nozīme šādās lietās varētu būt noteikumiem par lietas atkārtotu izskatīšanu. Drīzāk var pieņemt, ka pēc šāda lūguma par atbilstības konstitūcijai provizorisko pārbaudi vispārējās jurisdikcijas tiesa sagaidīs konstitucionālās tiesas lēmumu un pēc tam, saņemot šo lēmumu, izšķirs sākotnējo strīdu, istenojot valsts konstitucionālās tiesas spriedumu. Ja tas ir tā, tad šāda atbilstības konstitūcijai provizoriskā pārbaude patiešām varētu būt funkcionāli līdzvērtīga lūgumam Tiesai sniegt prejudiciālu nolēmumu. Tomēr šāda veida tiesvedības gadījumā nebūtu lielas vajadzības pēc īpašām normām attiecībā uz lietas atkārtotu izskatīšanu.

103. Lai kā tas būtu, ja iesniedzējtiesa konstatētu, ka i) valsts normas par lietas atkārtotu izskatīšanu attiecas arī uz *Alkotmánybíróság* (Konstitucionālā tiesa) nolēmumiem, kas ir pieņemti pamatlietas izskatīšanas laikā, proti, pirms tam, kad vispārējās jurisdikcijas tiesa pieņem galīgo nolēmumu pēc būtības, un ka ii), piemērojot šajā sadaļā aprakstīto līdzvērtības principa kritēriju, šāds pārskatīšanas veids ir tiešām līdzvērtīgs tāda Tiesas iepriekšēja nolēmuma īstenošanai, kas ir pieņemts sakarā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu, tad līdzvērtības princips prasītu, lai atkārtota lietas izskatīšana būtu atļauta arī pēdējā aprakstītajā situācijā.

4. Sprieduma Kühne & Heitz tieša vai netieša piemērošana?

104. Pēdējais aspekts, kas ir jāizvērtē saistībā ar lietas atkārtotu izskatīšanu, attiecas uz lietu *Kühne & Heitz*⁵⁰. Šo spriedumu Tiesā daudzkārt citēja iesniedzējtiesa, kā arī rakstveida un mutvārdu procesa dalībnieki.

105. Minētajā lietā tika noteikts pienākums saskaņā ar Savienības tiesībām pārskatīt galīgu administratīvo lēmumu, ja i) administratīvā iestāde atbilstoši valsts tiesībām ir pilnvarota šo lēmumu izskatīt no jauna; ii) attiecīgais lēmums ir kļuvis galīgs valsts pēdējās instances tiesas sprieduma rezultātā; iii) minētais spriedums, ievērojot vēlāku Tiesas nolēmumu, ir balstīts uz Savienības tiesību kļūdainu interpretāciju, kas sniegta, nevēršoties Tiesā ar prejudiciāliem jautājumiem, un iv) ieinteresētā persona ir vērsusies administratīvajā iestādē tūlīt pēc tam, kad ir uzzinājusi par minēto Tiesas nolēmumu⁵¹.

106. *Hochtief Hungary* apgalvoja, ka šī judikatūra *pēc analogijas* ir jāpiemēro arī attiecībā uz galīgiem tiesu nolēmumiem, savukārt Komisija tiesas sēdē norādīja, ka šis loģikas *tiešu* piemērošanu, iespējams, varētu apsvērt attiecībā uz Arbitrāžas komisijas (administratīvo) lēmumu. Es šajā apakšsadaļā izskatīšu abus scenārijus.

107. Pirmkārt, runājot par sprieduma *Kühne & Heitz* potenciālu piemērošanu pēc analogijas (vai paplašināšanu) attiecībā uz šo lietu, jāatzīmē, ka Tiesas nosacījumi, kas noteikti šajā spriedumā, skaidri attiecas uz atšķirīgu un diezgan īpašu scenāriju, proti, galīgā *administratīvā* lēmuma, nevis tiesas nolēmuma izskatīšana no jauna pēc *vēlāka* Tiesas prejudiciāla nolēmuma sniegšanas.

49 Šajā ziņā jānorāda, ka Civilprocesa kodeksa 260. panta 1. punkta a) apakšpunkts faktiski attiecas ne tikai uz jauniem faktiem, bet arī uz "jebkuru galīgu tiesas vai administratīvo lēmumu" kā nosacījumu, lai iesniegtu lūgumu par atkārtotu lietas izskatīšanu. Noteikt, uz ko tieši attiecas šis izteiciens, atkal ir valsts tiesas kompetencē.

50 Spriedums, 2004. gada 13. janvāris (C-453/00, EU:C:2004:17).

51 Skat. spriedumu, 2004. gada 13. janvāris, *Kühne & Heitz* (C-453/00, EU:C:2004:17, 28. punkts).

108. Pat ja pieņemtu, ka šo pašu loģiku var piemērot attiecībā uz galīgiem *tiesu* nolēmumiem⁵², tad tomēr nebūtu izpildīts vismaz pirmais un trešais nosacījums, kurus Tiesa noteica šajā spriedumā: saskaņā ar valsts tiesībām lietas atkārtota izskatīšana, protams, ir pieejama kā tiesību aizsardzības līdzeklis, tomēr tās izmantošana acīmredzami nav paredzēta tādai situācijai, kāda ir šajā lietā; turklāt Tiesas nolēmums tika pieņemts nevis pēc galīgā tiesas lēmuma, bet *pirms* tā.

109. Piedevām, kaut arī tas nav skaidri minēts kā viens no nosacījumiem, lietā *Kühne & Heitz* noteiktais pienākums no jauna izskatīt valsts administratīvos lēmumus vienmēr ir bijis ar netiešas sankcijas nokrāsu par to, ka valsts tiesa, kas pārskatījusi šo lēmumu, nav izpildījusi pienākumu iesniegt lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu. Savukārt šajā lietā *Fővárosi Ítéltábla* (Galvaspilsētas Budapeštas apgabala apelācijas tiesa) šādu lūgumu iesniedza.

110. Visbeidzot un pakārtoti minētajam, ja spriedums *Kühne & Heitz* ir interpretējams, ņemot vērā nesenāko, spriedumā XC u.c. ietvertu Tiesas pieeju attiecībā uz tiesu nolēmumu izskatīšanu no jauna, tad pirmajai no lietām patiešām ir jābūt izņēmumam, kas piemērojams tikai administratīvajām iestādēm. Spriedumā XC u.c. izvēlētais virziens faktiski apstiprina to, ka mijiedarbībā starp Savienības tiesību efektīvu īstenošanu, no vienas puses, un tiesiskās drošības un (tiesu) nolēmumu galīguma principu ievērošanu, no otras puses, līdzsvars skaidri nosliecas par labu šiem principiem.

111. Tādējādi es uzskatu, ka jebkāda turpmāka sprieduma *Kühne & Heitz* paplašināšana (vai tā piemērošana pēc analogijas attiecībā uz galīgiem *tiesu* nolēmumiem) nav vajadzīga.

112. Otrkārt, neesmu arī pārliecināts par Komisijas apgalvojumu par *tiešu* sprieduma *Kühne & Heitz* piemērošanu šīs lietas kontekstā, no jauna izskatot galīgo *administratīvo* lēmumu, proti, Arbitrāžas komisijas lēmumu⁵³. Neraugoties uz faktu, ka strīda pamatā vispār nav šāda aspekta, un ņemot vērā to, ka trūkst informācijas par potenciālo valsts tiesisko regulējumu attiecībā uz administratīvo lēmumu izskatīšanu no jauna, šķiet, ka šīs lietas fakti būtiski atšķiras no faktiem lietā *Kühne & Heitz*.

113. Lietā *Kühne & Heitz* jautājums par iespējama pienākuma ņemt vērā Tiesas spriedumu pastāvēšanu radās brīdī, kad gan administratīvais process, gan vēlākais tiesas process bija noslēdzies. Tādējādi visi šajos procesos pieņemtie nolēmumi bija galīgi. Savukārt šajā lietā Tiesas prejudiciālais nolēmums tika sniegts brīdī, kad bija noslēdzies tikai administratīvais process, un līdz ar to administratīvais lēmums bija galīgs. Tomēr tiesvedība vēl nebija pabeigta. Šī iemesla dēļ, bet arī ņemot vērā minētās lietas faktiskos apstākļus, kā to apstiprina Tiesas spriedumā *Kühne & Heitz* ļoti sīki izstrādātie nosacījumi, lai pamatotu pienākumu no jauna izskatīt administratīvo lēmumu, šķiet, ka šie nosacījumi nav izpildīti.

5. Starpsecinājumi

114. Ņemot vērā šos apsvērumus, es secinu, ka efektīvas tiesību aizsardzības tiesā princips neprasa atļaut lietas atkārtotu izskatīšanu kā ārkārtēju tiesību aizsardzības līdzekli apstākļos, kādi ir šajā lietā, lai īstenotu Tiesas prejudiciālo nolēmumu, kas tika sniegts pamatlietā un šajā tiesvedībā pēc būtības, iespējams, netika pilnībā ņemts vērā. Tomēr, ja valsts tiesību sistēma paredzētu tādu tiesību aizsardzības līdzekli, kas dod iespēju vai pat uzliek pienākumu no jauna izskatīt galīgos nolēmumus, kuri pieņemti līdzīgās lietās valsts līmenī, saskaņā ar līdzvērtības principu šādai iespējai būtu jābūt arī attiecībā uz pārkāpumiem saistībā ar prejudiciāliem nolēmumiem, ko Tiesa ir iepriekš sniegusi tajā pašā lietā.

⁵² Tas jau būtu pamatīgs izrāviens – kā ieskicēts iepriekš (šo secinājumu 82.–87. punkts), pretstatā potenciālajai (klūdainai) Savienības tiesību administratīvajai piemērošanai Tiesas pieeja ir vienmēr bijusi daudz piesardzīgāka attiecībā uz līdzsvaru starp tiesisko drošību (un *res judicata* spēku) un prasību par Savienības tiesību efektīvu īstenošanu, to attiecinot uz tiesu nolēmumiem, daudz vairāk nosliecoties par labu tiesiskajai drošībai.

⁵³ Jāatzīmē, ka Arbitrāžas komisija veic administratīvo pārskatīšanu un tādējādi tā pilda tiesas spriešanai pielīdzināmas funkcijas. Līdz ar to nav skaidrs, vai to var raksturot kā *administratīvo* iestādi sprieduma *Kühne & Heitz* izpratnē. Tomēr, ja administratīvā iestāde būtu līgumslēdzēja iestāde, kura faktiski veica iepirkuma procedūru, varētu uzskatīt, ka ir piemērojama tāda pati loģika, vienkāšī vienu līmeni zemāk.

D. Dalībvalsts atbildība

115. Visbeidzot, uzdodot pirmo, otro, astoto un desmito jautājumu, iesniedzējtiesa lūdz dot norādījumus, lai atrisinātu vairākus problēmjaudījumus par potenciālo dalībvalsts atbildību, kuri saistīti ar valsts tiesvedības trešo stadiju.

116. Pirmajā jautājumā iesniedzējtiesa jautā par dalībvalsts atbildības, kuras pamatā ir valsts tiesu spriedumi, vispārējiem aspektiem – vai dalībvalsts atbildība ir jānosaka, balstoties tikai uz Savienības tiesībām, vai arī, balstoties uz valsts tiesībām, jo īpaši attiecībā uz atbildības iestāšanās nosacījumu novērtēšanu? Otrajā jautājumā iesniedzējtiesa vēlas noskaidrot, vai dalībvalsts atbildība var iestāties gadījumā, kad valsts tiesas spriedums ir nesaderīgs ar Savienības tiesībām, neraugoties uz *res judicata* spēku, kas piemīt šim spriedumam.

117. Atbildes uz šiem diviem jautājumiem var salīdzinoši viegli rast judikatūrā.

118. Saskaņā ar pastāvīgo judikatūru privātpersonām, kuras atsaucas uz Savienības tiesībām, ir jābūt iespējai saņemt kompensāciju par kaitējumu, kas nodarīts, valsts tiesai pārkāpjot šīs tiesības pēdējās instances nolēmumā⁵⁴.

119. Runājot par kompensācijas nosacījumiem, Tiesa ir atzinusi, ka pastāv trīs šādi nosacījumi: pārkāptā tiesību noteikuma mērķim ir jābūt piešķirt tiesības privātpersonām, pārkāpumam ir jābūt pietiekami būtiskam un ir jāpastāv tiešai cēloņsakarībai starp valsts pienākuma pārkāpumu un cietušajām personām nodarīto kaitējumu⁵⁵.

120. Šie trīs nosacījumi ir nepieciešami un pietiekami, lai noteiktu – Savienības tiesību ietvaros – privātpersonu tiesības saņemt kompensāciju. Tomēr dalībvalstis var paredzēt *mazāk stingrus nosacījumus* attiecībā uz valsts atbildības iestāšanos. Tiesību uz zaudējumu atlīdzību gadījumā, kas ir tieši pamatotas ar Savienības tiesībām, – ja iepriekš minētie nosacījumi ir izpildīti, dalībvalstij, balstoties uz valsts tiesību noteikumiem atbildības jomā, ir jāatlīdzina radītā kaitējuma sekas, ievērojot, ka valsts tiesību aktos paredzētie nosacījumi kaitējuma atlīdzināšanas jomā nedrīkst būt mazāk labvēlīgi kā tie, kas attiecas uz līdzīgiem valsts tiesībās balstītiem prasījumiem, un nedrīkst būt veidoti tā, ka atlīdzības saņemšanu padara praktiski neiespējamu vai pārmērīgi grūtu⁵⁶.

121. Turklāt no Tiesas judikatūras skaidri izriet, ka *res judicata* princips neliedz atzīt valsts atbildības principu attiecībā uz pēdējās instances tiesas nolēmumu⁵⁷.

122. Tādējādi, atbildot uz pirmo jautājumu, jānorāda, ka dalībvalsts atbildību var noteikt tikai, pamatojoties uz nosacījumiem, kas paredzēti Savienības tiesībās, lai gan valsts tiesībās var paredzēt mazāk stingrus nosacījumus. Attiecībā uz otro jautājumu jāatzīmē, ka *res judicata* princips neliedz atzīt valsts atbildības principu attiecībā uz pēdējās instances tiesas nolēmumu.

123. Iesniedzējtiesas desmitais jautājums ir par to, vai saskaņā ar Savienības tiesībās esošajiem valsts atbildības principiem var prasīt zaudējumu atlīdzību (kā tiesāšanās izdevumu atlīdzināšanu) sakarā ar kaitējumu, ko nodarījusi pēdējās instances tiesa ar savu atteikumu izskatīt lietu no jauna. Citiem vārdiem sakot – vai pastāv kāds ierobežojums attiecībā uz kaitējuma *veidu*, kura atlīdzināšana var tikt pieprasīta saistībā ar pēdējās instances tiesas iespējami izdarīto Savienības tiesību pārkāpumu?

54 Skat., piemēram, spriedumus, 2003. gada 30. septembris, *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 36. punkts); 2006. gada 13. jūnijs, *Traghetti del Mediterraneo* (C-173/03, EU:C:2006:391, 31. punkts), un 2016. gada 28. jūlijs, *Tomášová* (C-168/15, EU:C:2016:602, 20. punkts).

55 Skat., piemēram, spriedumus, 2003. gada 30. septembris, *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 51. punkts); 2006. gada 13. jūnijs, *Traghetti del Mediterraneo* (C-173/03, EU:C:2006:391, 42. un 45. punkts), un 2016. gada 28. jūlijs, *Tomášová* (C-168/15, EU:C:2016:602, 22.–23. punkts).

56 Skat., piemēram, spriedumus, 2003. gada 30. septembris, *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 57.–58. punkts); 2006. gada 13. jūnijs, *Traghetti del Mediterraneo* (C-173/03, EU:C:2006:391, 44.–45. punkts), un 2016. gada 28. jūlijs, *Tomášová* (C-168/15, EU:C:2016:602, 38. punkts).

57 Skat., piemēram, spriedumus, 2003. gada 30. septembris, *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 40. punkts); 2018. gada 28. februāris, *ZPT* (C-518/16, EU:C:2018:126, 22. punkts), un 2018. gada 24. oktobris, XC u.c. (C-234/17, EU:C:2018:853, 58. punkts).

124. Nenoteiktība attiecībā uz desmitajā jautājumā netieši minēto ierobežojumu precīzu avotu tika izklaidēta tiesas sēdē, kurā gan *Hochtief Hungary*, gan Ungārijas valdība apstiprināja, ka šie ierobežojumi izriet no valsts judikatūras.

125. Kad ir noskaidrots ierobežojumu avots attiecībā uz atlīdzināmā kaitējuma veidu, man šķiet diezgan skaidrs, ka šādi ierobežojumi nebūtu saderīgi ar Savienības tiesībām. Ierobežot kaitējumu, par kuru var tikt pieprasīta atlīdzība, faktiski nav iespējams. Kā ir norādījusi Tiesa, noteikumi par tāda kaitējuma novērtēšanu, kas radies Savienības tiesību pārkāpuma dēļ, ir fiksēti katras dalībvalsts tiesībās, ievērojot, ka valstu tiesiskajiem regulējumiem par kaitējuma atlīdzināšanu, kuros šie noteikumi ir fiksēti, ir jāatbilst līdzvērtības un efektivitātes principiem⁵⁸. Tādējādi, ja vien ir izpildīti trīs Savienības tiesībās paredzētie dalībvalsts atbildības nosacījumi, tad *jebkāda veida un visiem zaudējumiem*, tostarp tiesāšanas izdevumiem, ir jābūt atlīdzināmiem.

126. To paturot prātā, kaut arī atlīdzināmo zaudējumu veidu nevar izmantot, lai paredzētu “grupu izslēgšanu” attiecībā uz noteikta veida kaitējumu *per se*, kaitējuma, ko prasītājs lūdz atlīdzināt, konkrētajam veidam, protams, būs nozīme citā līmenī, proti, tiesas cēloņsakarības starp šo kaitējumu un Savienības tiesību “pietiekami būtiska pārkāpuma” konstatēšanai.

127. Ar astoto jautājumu iesniedzējtiesa vēlas uzzināt, vai apstākļos, kādi ir šajā lietā, pēdējās instances tiesas (atbildētāja) atteikums iesniegt lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu pēc puses pieprasījuma par to, vai bija jāatļauj lietas atkārtota izskatīšana, veido “pietiekami būtisku Savienības tiesību pārkāpumu”, kura dēļ var iestāties dalībvalsts atbildība. Jautājuma otrajā daļā iesniedzējtiesa turklāt vēlas uzzināt, cik lielā mērā valsts tiesai ir jāpamato savs lēmums nevērsties Tiesā, ņemot vērā spriedumu *CILFIT*⁵⁹.

128. Atbilde uz šo jautājumu ir nedaudz sarežģītāka.

129. Vispirms jāatgādina, ka Tiesai nav jālemj par dalībvalsts iespējamo atbildību konkrētā gadījumā. Tomēr Tiesa var dot norādījumus attiecībā uz to, kā piemērot atbildības kritērijus, jo īpaši kritēriju, kas attiecas uz Savienības tiesību “pietiekami būtisku pārkāpumu”.

130. Turklāt var arī būt noderīgi atgādināt, ka neatkarīgi no tā, vai vērsšanās šajā Tiesā notiek vai nenotiek, [šāda vērsšanās] ir valsts tiesneša ekskluzīvā privilēģija un atbildība. Pamatlietas puses, protams, var izteikt priekšlikumu to darīt, bet tiesību iesniegt lūgumu Tiesai sniegt prejudiciālu nolēmumu tām nav⁶⁰.

131. Kad ir noskaidroti šie ievada aspekti un neņemot vērā vairākus apgalvojumus par faktiem, kurus iesniedzējtiesa ietvēra savā jautājumā un kuri nav jākomentē šai Tiesai, iesniedzējtiesas jautājumā ir minēti vēl divi mainīgie lielumi, proti: “sprieduma *Köbler* standarts” par “pietiekami būtisku pārkāpumu” un “sprieduma *CILFIT* standarts”, lai atļautu pēdējās instances tiesām neiesniegt lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu.

132. “Sprieduma *Köbler* standarts” paredz “pietiekami būtiska pārkāpuma” nosacījumu attiecībā uz iespējamu Savienības tiesību kļūdainu piemērošanu tiesās. Atbilstoši Tiesas judikatūrai, lai noteiktu, vai Savienības tiesību pārkāpums ir pietiekami būtisks, ir jāņem vērā visi faktori, kas raksturo valsts tiesā izskatāmo situāciju. Daži no faktoriem, kurus var ņemt vērā šajā ziņā, ir it īpaši: pārkāptās tiesību normas skaidrība un precizitāte; rīcības brīvības, kuru pārkāptā tiesību norma paredz valsts iestādēm, apmērs; tas, vai nodarītā pārkāpuma vai kaitējuma pamatā ir nodoms vai nolaidība; vai iespējamā kļūda tiesību aktā ir attaisnojama vai neattaisnojama; apstākļi, ka Savienības iestādes rīcība varēja

58 Skat., piemēram, spriedumu, 2016. gada 28. jūlijs, *Tomášová* (C-168/15, EU:C:2016:602, 38.–39. punkts).

59 Spriedums, 1982. gada 6. oktobris, *Cilfit* u.c. (283/81, EU:C:1982:335).

60 Skat., piemēram, spriedumu, 2010. gada 22. jūnijs, *Melki* un *Abdeli* (C-188/10 un C-189/10, EU:C:2010:363, 63. punkts), un rīkojumu, 2015. gada 16. jūlijs, *Striani* u.c. (C-299/15, nav publicēts, EU:C:2015:519, 33. punkts).

veicināt Savienības tiesībām pretēju pasākumu vai valsts prakses īstenošanu vai saglabāšanu, kā arī tas, ka attiecīgā tiesa nav izpildījusi savu pienākumu uzsākt prejudiciālā nolēmuma procedūru saskaņā ar LESD 267. panta trešo daļu. Katrā ziņā Savienības tiesību pārkāpums ir pietiekami būtisks, ja tas ir izdarīts, acīmredzami neievērojot Tiesas judikatūru attiecīgajā jomā⁶¹.

133. “Sprieduma *CILFIT* standarts” galvenokārt attiecas uz pēdējās instances tiesām un to pienākuma vērsties Tiesā iespējamu neievērošanu. Saskaņā ar Tiesas judikatūru atbilstoši LESD 267. panta trešajai daļai tiesai, kuras nolēmumi saskaņā ar valsts tiesībām nav pārsūdzami, tiklīdz tai rodas jautājums par Savienības tiesībām, ir pienākums vērsties Tiesā, ja vien tā nekonstatē, ka uzdotais jautājums nav atbilstīgs vai ka Tiesa jau ir interpretējusi attiecīgās Savienības tiesību normas, vai ka Savienības tiesību pareiza piemērošana ir tik acīmredzama, ka nerodas nekādas saprātīgas šaubas. Šādas iespējamības esamība ir jāizvērtē, ņemot vērā Savienības tiesību specifiskās īpašības, sevišķās grūtības, kas rodas, tās interpretējot, un atšķirīgas judikatūras rašanās risku Eiropas Savienībā⁶². Tādējādi katra Savienības tiesību norma, tostarp Tiesas judikatūra attiecīgajā jomā, ir jāiekļauj savā kontekstā un ir jāinterpretē atbilstoši Savienības tiesiskā regulējuma, kura sastāvdaļa tā ir, kontekstam un mērķim, kā arī attīstības stāvoklim laikā, kad aplūkojamā norma jāpiemēro⁶³.

134. Daudz var rakstīt par nepieciešamību i) no jauna interpretēt *CILFIT* lietu, lai tā atkal būtu nozīmīga (ja tā vispār kādreiz bijusi tāda⁶⁴); ii) iegūt skaidrību par precīzu attiecību starp sprieduma *Köbler* un sprieduma *CILFIT* nosacījumiem un ideālā gadījumā savienot tās vienā veselumā⁶⁵; iii) kā arī integrēt un ņemt vērā standartu, kas būtu piemērojams attiecībā uz pēdējās instances tiesu iespējamajiem pārkāpumiem, kuri tiek izskatīti pārkāpumu procedūrā saskaņā ar LESD 258. pantu⁶⁶.

135. Tomēr nebūtu pareizi attiecināt šādus centienus uz šo lietu. Kā skaidrojumu šajā lietā iesniedzējtiesai pietiek atgādināt, ka jebkāds šāds iespējams jautājums par *valsts atbildību* ir jāizskata saskaņā ar spriedumā *Köbler* noteiktajiem kritērijiem, kas aprakstīti iepriekš šo secinājumu 132. punktā. Tādēļ par Savienības tiesību pietiekami būtisku pārkāpumu būs uzskatāms nevis sprieduma *CILFIT* standarts, bet vienkārši “acīmredzama Tiesas judikatūras pārkāpšana attiecīgajā jautājumā”⁶⁷. Tas, vai attiecīgās valsts tiesas izdarītais pārkāpums, kas izpaužas kā Savienības tiesību pilnīga neievērošana vai kā to acīmredzami nepamatota interpretācija, patiešām bijis tik acīmredzams, ka to varētu pielīdzināt klajai necieņas izrādīšanai pret Tiesas judikatūru, arī būs jākonstatē iesniedzējtiesai.

61 Skat., piemēram, spriedumus, 2003. gada 30. septembris, *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 54.–56. punkts), un 2016. gada 28. jūlijs, *Tomášová* (C-168/15, EU:C:2016:602, 25.–26. punkts).

62 Skat. spriedumus, 1982. gada 6. oktobris, *Cilfit* u.c. (283/81, EU:C:1982:335, 21. punkts); 2011. gada 18. oktobris, *Boxus* u.c. (no C-128/09 līdz C-131/09, C-134/09 un C-135/09, EU:C:2011:667, 31. punkts), un 2016. gada 28. jūlijs, *Association France Nature Environnement* (C-379/15, EU:C:2016:603, 50. punkts).

63 Skat., piemēram, spriedumu, 2016. gada 28. jūlijs, *Association France Nature Environnement* (C-379/15, EU:C:2016:603, 49. punkts).

64 Nevaru neatsaukties uz ģenerālvokāta F. Dž. Džeikobsa [F. G. Jacobs] gudrajiem vārdiem, ko viņš šajā ziņā jau 1997. gadā teica lietā *Wiener SI* (C-338/95, EU:C:1997:352). Skat. arī ģenerālvokāta D. Ruisa-Harabo Kolomera [D. Ruiz-Jarabo Colomer] secinājumus lietā *Gaston Schul Douane-expediteur* (C-461/03, EU:C:2005:415, 44. un nākamie punkti).

65 Jo īpaši ņemot vērā nesen izstrādāto judikatūru, kura piedāvā “liberālāku” pieeju attiecībā uz pienākumu vērsties Tiesā, skat. arī spriedumu, 2015. gada 9. septembris, *Ferreira da Silva e Brito* u.c. (C-160/14, EU:C:2015:565, 41.–42. punkts).

66 Skat. neseno spriedumu, 2018. gada 4. oktobris, *Komisija/Francija (Priekšnodoklis)* (C-416/17, EU:C:2018:811, 111.–113. punkts).

67 Spriedumi, 2003. gada 30. septembris, *Köbler* (C-224/01, EU:C:2003:513, 56. punkts); 2006. gada 12. decembris, *Test Claimants in the FII Group Litigation* (C-446/04, EU:C:2006:774, 214. punkts); 2010. gada 25. novembris, *Fuß* (C-429/09, EU:C:2010:717, 52. punkts); un 2016. gada 28. jūlijs, *Tomášová* (C-168/15, EU:C:2016:602, 26. punkts).

V. Secinājumi

136. Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, ierosinu Tiesai uz *Székesfehérvári Törvényszék* (Sékešfehervāras tiesa, Ungārija) uzdotajiem jautājumiem atbildēt šādi:

- LES 4. panta 3. punkts un LESD 267. pants prasa, lai valsts tiesa, īstenojot iepriekš lūgto Tiesas prejudiciālo nolēmumu, pilnībā izpildītu tajā dotos norādījumus. Ja Tiesas prejudiciālajā nolēmumā ietvertu norādījumu izpilde prasa veikt noteikta veida vai apjoma novērtējumu, ko attiecīgās iesniedzējtiesas līmenī parasti neveic, šai tiesai ir pienākums vai nu atstāt nepiemērotas valsts procesuālās normas, kuras ierobežo tās kompetenci šajā ziņā, vai arī atcelt un nodot lietu attiecīgajā tiesu vai pat administratīvajā līmenī šāda novērtējuma veikšanai.
- Efektīvas tiesību aizsardzības tiesā princips neprasa atļaut lietas atkārtotu izskatīšanu kā ārkārtēju tiesību aizsardzības līdzekli, lai īstenotu Tiesas prejudiciālo nolēmumu, kas tika sniegts pamatlietā un šajā tiesvedībā pēc būtības, kuras gaitā tika sniegts prejudiciāls nolēmums, iespējams, netika pilnībā ņemts vērā. Tomēr, ja valsts tiesības paredzētu tādu tiesību aizsardzības līdzekli, kas dod iespēju vai pat uzliek pienākumu no jauna izskatīt galīgos nolēmumus, kuri pieņemti līdzīgās lietās valsts līmenī, saskaņā ar līdzvērtības principu šādi iespējai būtu jābūt arī attiecībā uz nolēmumiem, ko Tiesa ir iepriekš sniegusi tajā pašā lietā.
- Savienības tiesību normas un principi par dalībvalstu atbildību, ir jāinterpretē tādējādi, ka:
  - atbildības atzīšanai sakarā ar valsts (pēdējās instances) tiesas Savienības tiesību pārkāpumu ir jābūt balstītai uz Savienības tiesībās noteiktajiem kritērijiem;
  - princips, kas nosaka *res judicata* spēku attiecībā uz lēmumu, ko ir pieņēmusi Savienības tiesības pārkāpusī pēdējās instances tiesa, neliedz atzīt valsts atbildību par šādu pārkāpumu;
  - valsts tiesības nevar izslēgt atlīdzināmā kaitējuma konkrētu veidu iespējamību, ja ir konstatēts, ka šādu kaitējumu ir tieši izraisījis pietiekami būtisks Savienības tiesību pārkāpums;
  - Savienības tiesību pārkāpums, ko pieļauj pēdējās instances tiesa, pretēji LESD 267. panta trešajai daļai atsakoties vērsties Tiesā, ir pietiekami būtisks, ja tas ir izdarīts, acīmredzami pārkāpjot Tiesas judikatūru jautājumā, kurš tiek izskatīts šajā tiesā.